

TCO GRANSKAR:

FORTFARANDE ONT

OM LÄRARLEDD TID

#10/10

Författare **German Bender**

Avdelningen för samhällspolitik och analys, TCO

epost: german.bender@tco.se

tel: 08-782 91 85

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	5
Sammanfattning	6
Försämring sedan förra årets undersökning	6
Bristen på lärarledd tid är ett växande problem	7
Resurserna till den högre utbildningen har urholkats	7
TCOs förslag för att öka den lärarledda tiden	7
Bakgrund	9
Kvalitet i den högre utbildningen	9
Varför mäter TCO lärarledd tid	9
Vad är nytt i årets rapport?	10
TCOs undersökning om lärarledd tid 2010	12
Brist på lärarledd tid i hela Sverige	12
Humaniora och samhällsvetenskap i stryckklass	13
Årets resultat är sämre än förra årets	15
Försämringar inom alla utbildningsområden	16
Stora variationer i undervisningsgruppernas storlek	18
Tycker du att lärarledd undervisning är viktig för din inläring?	20
Vad beror försämringarna på?	20
Kommer den nedåtgående trenden att hålla i sig?	21
Vad vet sedan tidigare om lärarledd tid?	24
Regeringen ser problemet – men satsar för lite	24
Styretredningen upptäckte bristerna tidigt	25
Riksdagens revisorer efterlyste uppföljning	25

Riksrevisionen undersökte resultatanvändning och kvalitet	25
Högskoleverket återkommer ofta till bristerna	25
Lärosätena börjar inse bristerna – men gör få analyser	26
Fackliga organisationer driver frågan	27
Sveriges förenade studentkårer kräver 15 timmar	28
Studentkårernas undersökningar blåste nytt liv i debatten	28
En internationell utblick	29
Varför får inte studenterna mer undervisning?	31
Resurstilldelningssystemet för högre utbildning	31
Urholkningen har pågått sedan 1990-talet	32
Stor utbyggnad med små resurser	34
Nya krav gör att en återställning inte räcker	36
Vad kan man göra för att öka undervisningen?	37
1. Investera i den högre utbildningen	37
2. Synliggör den lärarledda tiden	38
3. Omfördela anslag på lokal nivå	39
4. Satsa ackumulerat myndighetskapital på kvalitet	40
5. Se över och koncentrera kursutbudet	40
6. Utveckla pedagogik och använda ny teknik	41
TCOs förslag för mer undervisningstid	42
TCOs förslag till regering och riksdag	43
TCOs förslag till lärosätena	43
Referenser	44
Appendix I	48
Metod	48
Appendix II	49
TCOs förslag på ny minimiersättning i den högre utbildningen	49

FÖRORD

Det är ont om tid för kvalitet i den högre utbildningen. Och tiden blir alltmer knapp. Sedan TCO förra året presenterade den första nationella undersökning om lärarledd tid som genomförts i Sverige har läget för landets studenter om möjligt förvärrats. Det framgår av nya siffror som TCO tagit fram.

Ett av många exempel som redovisas i denna rapport: andelen studenter som får mindre än sex timmars undervisning i veckan har ökat från förra årets nivå på 28 procent till hela 35 procent – alltså mer än var tredje student. Och andelen har inte bara ökat totalt sett, utan inom *var och ett av de undersökta utbildningsområdena*. Minst lärarledd tid har studenter inom humaniora och samhällsvetenskap, precis som i förra årets undersökning.

I år har vi också frågat studenterna om undervisningsgruppernas storlek. Den informationen är viktig för att ge en mer heltäckande bild av studenternas undervisningssituation. Inom humaniora har man som bekant mycket lite lärarledd tid, men i gengäld är det relativt vanligt med små undervisningsgrupper. De som istället framstår som mest utsatta i årets undersökning är studenterna inom juridik och i synnerhet ekonomi. De får nämligen inte bara väldigt lite lärarledd tid, utan undervisas dessutom ofta i mycket stora grupper. De är alltså dubbelt drabbade av de stora bristerna i undervisningen.

TCOs målsättning för den lärarledda undervisningstiden kan sammanfattas med siffrorna 15/5/15. Med det menar vi att alla studenter ska ha rätt till minst 15 timmars undervisning i veckan, varav 5 timmar i grupper med högst 15 studenter. Vi har långt kvar till det målet.

Bristen på lärarledd tid är ett växande hot mot kvaliteten i den högre utbildningen. Därför är det viktigt att hålla liv i den diskussion som på senare år blossat upp mellan studenter, högskolesektorn, politiker och andra aktörer. Den här rapporten är ett bidrag som förhoppningsvis kan göra att diskussionen kommer vidare, fördjupas och nyanseras. Ytterst är förstås min önskan att studenter vid högskolor och universitet får mer lärarledd undervisningstid. I denna rapport presenterar TCO en rad förslag på hur det kan bli verklighet.

I förordet till förra årets rapport varnade jag för att framtida studier på högskolan riskerar att innebära att studenterna kvitterar ut en litteraturlista och ett lånekort, sitter och läser för sig själv på ett bibliotek och sporadiskt stämmer av hur det går med en överbelastad lärare. Det är med stor oro jag konstaterar att vi fortfarande är på väg i den riktningen.

Sture Nordh
Ordförande TCO

SAMMANFATTNING

Mötet med läraren är en central del av all utbildning. Ändå har en stor del av studenterna vid svenska lärosäten i dag ytterst lite kontakt med sina lärare. Heltidsstudier ska motsvara 40 timmar i veckan, men många studenter måste ägna omkring 35 av dessa timmar åt självstudier, ensamma på bibliotek eller tillsammans med kurskamrater. Utan lärare.

Försämring sedan förra årets undersökning

TCO redovisar i denna rapport för andra året i rad en nationell undersökning av undervisningstid i högskolan. Vi har frågat 4 397 heltidsstudenter inom olika utbildningsområden i hela landet hur mycket schemalagd tid de har i veckan.¹

¹ Se metodavsnittet på s.42 i denna rapport för mer information om undersökningen.

Resultaten visar genomgående att situationen försämrats för landets studenter sedan förra årets undersökning. Andelen heltidsstudenter som får mindre än sex timmars undervisning i veckan har ökat inom samtliga utbildningsområden. Till och med andelen heltidsstudenter som får 0–2 timmars undervisning har ökat inom alla utbildningsområden utom naturvetenskap, där läget är oförändrat. Detta samtidigt som andelen studenter som får mer än nio timmar i veckan har minskat inom alla utbildningsområden.

I årets undersökning uppger sex av tio studenter att de får mindre än nio timmars undervisning per vecka, den miniminivå som det nuvarande resurstilldelningssystemet för högre utbildning bygger på. Mer än var tredje heltidsstudent (35 procent) får mindre än sex timmars undervisning i veckan.

Bristen på lärarledd tid är värst för studenter inom humaniora och samhällsvetenskap. Där får 51 respektive 43 procent av studenterna mindre än sex timmar.

Nytt i årets undersökning är siffror om undervisningsgruppernas storlek.

Storsalsföreläsningar med mer än 100 studenter är vanligast inom utbildningsområdena ekonomi, juridik och i viss mån teknik. Ungefär tre av tio studenter uppger att den vanligaste undervisningsformen i deras utbildning är små grupper. Här ligger humaniora och lärarutbildningen i topp, följda av juridik och naturvetenskap. Drygt hälften av alla studenter uppger att de oftast undervisas i mellanstora grupper med 30–100 studenter.

Sammanfattningsvis framstår studenterna inom juridik och i synnerhet ekonomi som de kanske allra mest utsatta. De får väldigt lite lärarledd tid och undervisas dessutom ofta i mycket stora grupper. De drabbas alltså av dubbelt av bristerna i undervisningen.

Bristen på lärarledd tid är ett växande problem

I denna rapport redovisas utredningar och undersökningar som på olika sätt berört lärarledd tid sedan tidigt 1990-tal. Det står klart att de flesta aktörer inom utbildningssektorn håller med om att det är ett växande och inom vissa utbildningsområden närmast akut hot mot kvaliteten i den högre utbildningen. Regeringar, myndigheter, lärare, rektorer, fackliga organisationer och inte minst studentkårer har på olika sätt uppmärksammat bristen på lärarledd tid.

Men inte mycket har hänt. I denna rapport visar vi att vare sig lärosätena, Högskoleverket eller regeringen vidtar åtgärder för att mäta och synliggöra den lärarledda undervisningstiden – och att mycket lite görs för att öka den. Utvecklingen har snarare sedan länge gått i en negativ riktning. Och siffrorna i TCOs nya undersökning bekräftar att den negativa trenden tycks hålla sig.

Resurserna till den högre utbildningen har urholkats

Bristen på lärarledd tid är inte främst relaterad till vissa lärosäten, utan till utbildningsområden. Det hänger ihop med utformningen av resurstilldelningssystemet för den högre utbildningen. Sedan början av 1990-talet har resurserna till den högre utbildningen dessutom urholkats med som mest omkring 30 procent. Nivåerna varierar beroende på utbildningsområde.

Det innebär att det finns mycket mindre pengar att bedriva undervisning med. Precis som bristen på lärarledd tid, är resursurholkningen välkänd och oomtvistad.

Det nuvarande resurstilldelningssystemet bygger på beräkningar i utredningen Grundbulten från 1992, där den lägsta ersättningsnivån, som skulle gälla bland annat humaniora, samhällsvetenskap och juridik, bedömdes räcka till nio timmars lärarledd tid, varav tre i grupper om högst femton studenter.² I dag ligger undervisningstiden för de flesta studenter inom dessa utbildningsområden långt under den nivån.

TCO driver 15/5/15-målet, som innebär att alla studenter ska ha rätt till minst 15 timmars undervisning i veckan, varav 5 timmar i grupper med högst 15 studenter.

² Utredningen SOU 1992:44, Resurser för högskolans grundutbildning, kallas ofta för "Grundbulten" eller "Högskoleutredningen".

TCOs förslag för att öka den lärarledda tiden

- Ersättningsnivån för de studenter som har minst lärarledd tid bör höjas med omkring 30 procent till 53 000 kronor. Kostnaden för detta ligger på omkring 1,5 miljarder kronor.
- Urholkningen av utbildningsanslagen måste stoppas så att uppräkningsanslagen motsvarar den faktiska kostnadsutvecklingen i högskolesektorn.
- Regeringen bör ålägga lärosätena att följa upp, rapportera och synliggöra olika typer av lärarledd tid. Högskoleverket bör ges ett särskilt

uppdrag av regeringen att utveckla mätmetoder och nyckeltal för detta ändamål.

- Lärosätena bör i högre grad än idag överväga lokala omfördelningar av resurser till utbildningsområden med låga ersättningsnivåer.
- Lärosätena bör slå fast riktlinjer för lärarledd tid i styrdokument på lärosätetsnivå.
- Lärosätena bör se över kursutbudet med ambitionen att öka den lärarledda tiden och satsa på att utveckla pedagogik och ny teknik för att lärarna ska kunna ägna mer tid åt undervisning av hög kvalitet.
- Lärosäten med stora överskott bör använda dessa till kvalitetssatsningar.

BAKGRUND

Kvalitet i den högre utbildningen

TCO anser att studentens kontakt med läraren är central i all utbildning. Det är vi naturligtvis inte ensamma om. De senaste åren har den tilltagande bristen på lärarledd tid i den högre utbildningen uppmärksammats av en rad aktörer och i en rad olika sammanhang.

Men lärarledd tid är naturligtvis inte den enda kvalitetsfaktorn. I skriften *TCOs idé för den högre utbildningen*³ tar vi upp en rad andra faktorer som är av stor betydelse för utbildningskvaliteten:

³ TCO (2008)

- Undervisningsgruppernas storlek och undervisningsformen.
- Forskarutbildade och pedagogiskt utbildade lärare och en god forskningsanknytning i utbildningen.
- Pedagogisk innovation och utveckling.
- Arbetslivsanknytning och samverkan med det omgivande samhället.
- Internationalisering för både lärare och studenter.
- Breddad rekrytering från underrepresenterade grupper.
- Beaktande av jämställdhet och likabehandling i såväl lärosätesstrukturer som i undervisningens genomförande och innehåll.
- Ett starkt studentinflytande och kollegialt inflytande vad gäller såväl lärosätesstrukturer som undervisningens genomförande och innehåll.
- Rimliga levnadsvillkor för studenter.

Varför mäter TCO lärarledd tid?

Lärosätesföreträdare ger ibland uttryck för uppfattningen att den lärarledda tiden inte bör uppmärksammas alltför mycket. Motiven som anges för detta är till exempel att det finns andra viktiga indikatorer på en utbildnings kvalitet eller att lärarledd tid är svår att definiera och mäta. I en av intervjuerna under arbetet med denna rapport sa en hög tjänsteman på ett lärosäte till och med att ”ett alltför ensidigt fokus på lärarledd tid kan vara skadligt”. TCO delar inte den uppfattningen.

I den här rapporten visar vi att ytterst få lärosäten överhuvudtaget nämner undervisningstiden i sina styrdokument, än mindre har de konkreta mål för den lärarledda tiden.

Man kan fråga sig varför så få lärosäten vill synliggöra den lärarledda tiden och garantera sina studenter ett minsta antal undervisningstimmar. Till viss del beror det naturligtvis på att kvalitet är komplext och att det är

svårt att ange minimivåer av det slaget. Men det finns också anledning att tro att inget lärosäte vill skylta med hur lite undervisning de faktiskt erbjuder en stor andel av sina studenter. Framför allt vill ingen vara först ut med sådan information.

Visst finns det andra viktiga kvalitetsfaktorer och visst kan lärarledd tid mätas på olika sätt, men det ändrar inte på det faktum att den lärarledda tiden är central och bör uppmärksammas – inte minst när läget inom många utbildningsområden är så prekärt som det är idag. Med tanke på den nuvarande situationen vore det direkt oansvarigt att leda diskussionen bort från den lärarledda tidens betydelse, bara för att det finns andra kvalitetshöjande faktorer som kan beaktas i den högre utbildningen. Dessutom framgår det i årets undersökning att en överväldigande majoritet av studenterna tycker att den lärarledda undervisningen är viktig för deras inläring. Studenternas intresse för denna information är också en viktig anledning till att vi valt att uppmärksamma frågan.

Detta är andra året som TCO frågar studenter om hur mycket lärarledd tid de får i sin utbildning. I Storbritannien görs en liknande enkätundersökning av tankesmedjan Higher Education Policy Institute, men i Sverige finns ingen annan undersökning av denna omfattning.⁴ I seminariet där vi presenterade förra årets undersökning framfördes synpunkten att inte bara undervisningstiden utan också gruppstorlekarna är viktiga när man diskuterar lärarledd tid. Ny forskning visar också att undervisningsgruppernas storlek har betydelse för studenternas resultat.⁵ Därför har vi i årets undersökning också ställt frågor om undervisningsgruppernas storlek.

⁴ Higher Education Policy Institute (2009)

⁵ Monks & Schmidt (2010)

Efter att undersökningen genomfördes har också ny forskning visat att undervisningsgruppernas storlek har betydelse för studenternas resultat. Med anledning av detta har TCO reviderat sitt mål för den lärarledda tiden och föreslår nu ett 15/5/15-mål: 15 timmars lärarledd undervisning i veckan, varav 5 timmar i grupper med högst 15 studenter. Denna fördelning mellan undervisning i större och mindre grupper rekommenderades för övrigt redan i utredningen Grundbulten, som ligger till grund för det nuvarande resurstilldelningssystemet för den högre utbildningen.⁶ Sveriges förenade studentkårer driver kravet på 15 lärarledda timmar i veckan och flera studentkårer driver kravet att en tredjedel av undervisningen bör ske i andra former än föreläsningar.

⁶ SOU 1992:44

Vad är nytt i årets rapport?

I november 2009 presenterade TCO i en rapport den första undersökningen om lärarledd tid som genomförts i Sverige.⁷ Rapporten innehöll också en redovisning av andra undersökningar om lärarledd tid som genomförts på lokal nivå av olika aktörer, och en redogörelse för sambandet mellan urholkningen av resurserna till den högre utbildningen och den nuvarande bristen på lärarledd tid. Dessutom lade TCO fram en rad förslag på hur den lärarledda undervisningstiden skulle kunna ökas.

⁷ TCO (2009)

I denna rapport presenterar vi resultatet av årets nationella undersökning

om lärarledd tid, men inte bara det. I rapporten redovisas också svaren på en enkät om lärarledd tid som TCO sändt till 28 lärosäten. Det har också tillkommit en analys av de olika omständigheter som kan påverka omfattningen av undervisningstid de kommande åren. Kapitlen "Vad vet vi sedan tidigare om lärarledd tid?" och "Vad kan man göra för att öka undervisningen?" har uppdaterats med det som skett på området under det senaste året. Slutligen presenteras nya förslag samt TCOs nya mål för undervisningstiden i den högre utbildningen.

TCOs UNDERSÖKNING OM LÄRARLEDD TID 2010

Undersökningen som redovisas i detta kapitel är den andra som gjorts om lärarledd undervisningstid på nationell nivå. Vi har frågat nästan 4 400 heltidsstudenter inom olika utbildningsområden i hela landet hur mycket schemalagd tid de har per vecka.⁸

I vår undersökning, och i de flesta andra undersökningar som redovisas i denna rapport, är alltså lärarledd tid detsamma som schemalagd tid. Där ingår inte den tid som läraren ägnar åt att exempelvis planera och förbereda undervisning och examination, rätta tentor och åt kursadministration.⁹

Siffrorna i TCOs undersökning stämmer väl överens med de resultat som framkommit i tidigare undersökningar som genomförts av studentkårer, statliga utredningar, enskilda lärosäten och olika myndigheter. Dessa undersökningar har dock inte varit lika omfattande som TCOs, utan genomförts på lokal nivå eller mätt den lärarledda tiden på ett fåtal utbildningar.

Med den undersökning som redovisas i denna rapport tecknas för andra gången en nationell bild av den skriande bristen på lärarledd tid som i första hand drabbar studenter inom humaniora och samhällsvetenskap. En brist som tyvärr tycks ha tilltagit sedan förra årets undersökning.

Brist på lärarledd tid i hela Sverige

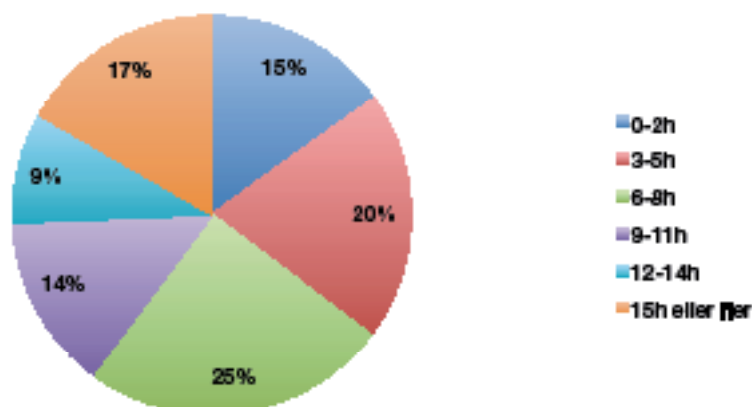
Mer än var tredje heltidsstudent vid svenska högskolor och universitet får mindre än sex timmars lärarledd undervisningstid i veckan. Sex av tio studenter får mindre än nio timmar. Det är miniminivån som rekommenderades för snart tjugo år sedan i en utredning känd som "Grundbulten", där grunden lades för det resursfördelningssystem som fortfarande gäller för den högre utbildningen. Knappt två av tio studenter får 15 timmar eller mer, vilket är TCOs och Sveriges förenade studentkårers krav på miniminivå.

⁸ Se metodavsnittet på sidan 42 i denna rapport för mer information om undersökningen.

⁹ I Riksrevisionsn (2009), s. 89, förs en diskussion om olika typer av lärarledd undervisningstid.

Diagram 1. Undervisningstid för samtliga heltidsstudenter 2010.

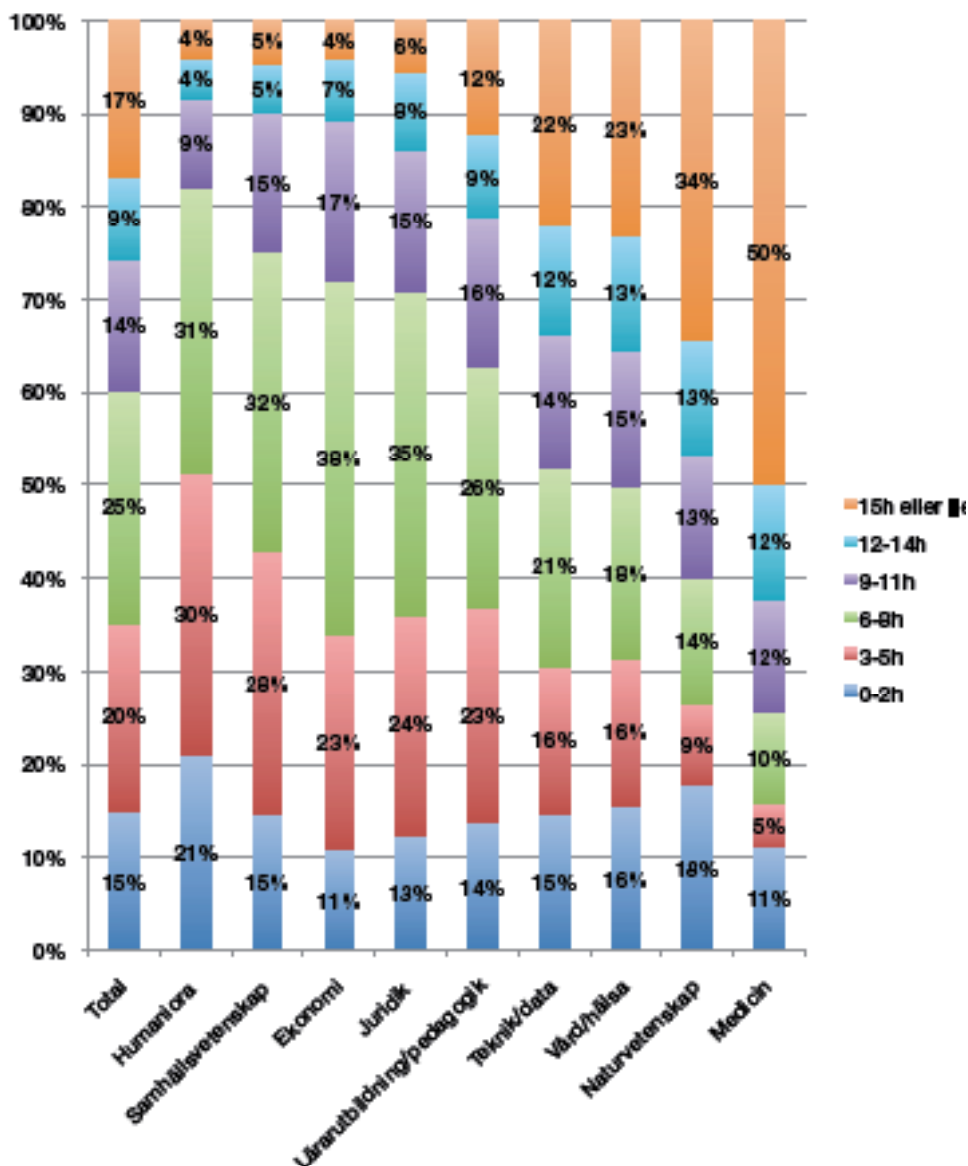
På den kurs du läser just nu, hur många timmars schemalagd undervisning har du per vecka? Tänk på att räkna i genomsnitt per vecka på hela kursen, från kursens första till sista dag. Med en timme räknas ett undervisningstillfälle på 45–60 minuter.

Humaniora och samhällsvetenskap i strykclass

Vår undersökning visar att bristen på lärarledd tid inte är relaterad till vissa lärosäten eller orter, utan till utbildningsområden. Den främsta orsaken är att ersättningsnivåerna för olika utbildningsområden varierar kraftigt i resurstilldelningssystemet som gäller för den högre utbildningen, att lärosätena inte i särskilt hög grad omfördelar resurser mellan utbildningsområden inom lärosätet, samt att resurserna urholkats kraftigt sedan mitten av 1990-talet. I tabellen nedan, där vi brutit ned resultatet från vår undersökning på utbildningsområden, syns skillnaderna tydligt.

Diagram 2: Undervisningstid per utbildningsområde 2010.

Här framgår det att bristen på lärarledd tid är som störst inom utbildningsområdena humaniora, samhällsvetenskap, ekonomi, juridik och lärarytelse. Det är också de utbildningsområden som får lägst resurser per student.

Drygt hälften av humaniorastudenterna uppger att de har mindre än sex timmars undervisning i veckan och drygt åtta av tio har mindre än nio timmar.

Bland samhällsvetarstudenterna har drygt fyra av tio mindre än sex timmars undervisning och tre av fyra mindre än nio timmars undervisning i veckan.

Av studenterna inom ekonomi och juridik och lärarytelse har drygt var tredje mindre än sex timmars undervisning och drygt sju av tio har mindre än nio timmars undervisning i veckan.

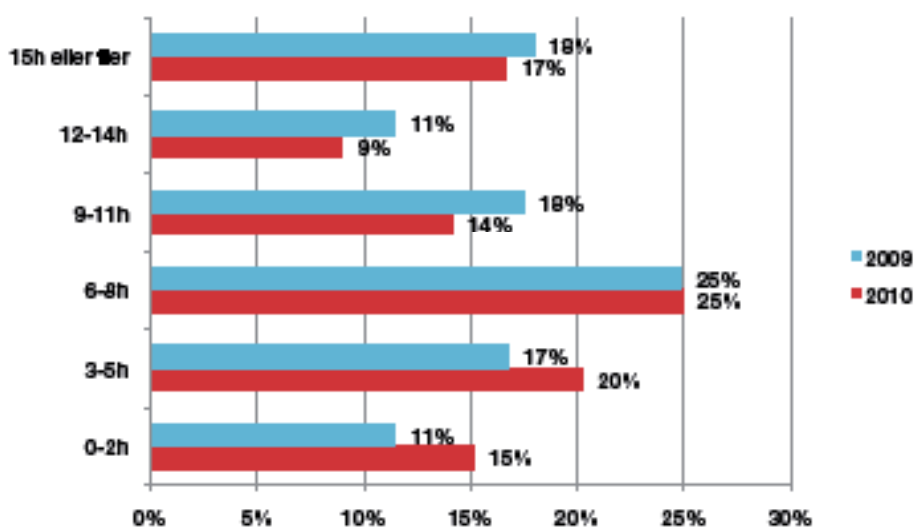
Situationen skiljer sig mycket åt för studenter inom medicin, vård, teknik och naturvetenskap. Medicinstudenterna är i en klass för sig – nästan tre av fyra har mer än nio timmars undervisning i veckan och hälften har mer än 15 timmar i veckan.

Inom teknik, vård och naturvetenskap har 48, 50 respektive 60 procent av studenterna minst nio timmars undervisning i veckan.

Årets resultat är sämre än förra årets

I diagrammet nedan framgår det sammanlagda resultatet för alla svarande studenter, från alla utbildningsområden, från årets och förra årets undersökning.

Diagram 3 : Undervisningstid för samtliga heltidsstudenter 2009 och 2010.

Årets resultat är en försämring jämfört med förra årets. Det har skett förskjutningar mellan de olika tidskategorierna som innebär att en större andel studenter har mycket få undervisningstimmar i år än förra året. Andelen studenter inom de högre tidskategorierna, 9–11 och 12–14 timmar, har minskat medan andelen studenter inom de lägsta tidskategorierna, 0–2 och 3–5 timmar, har ökat.

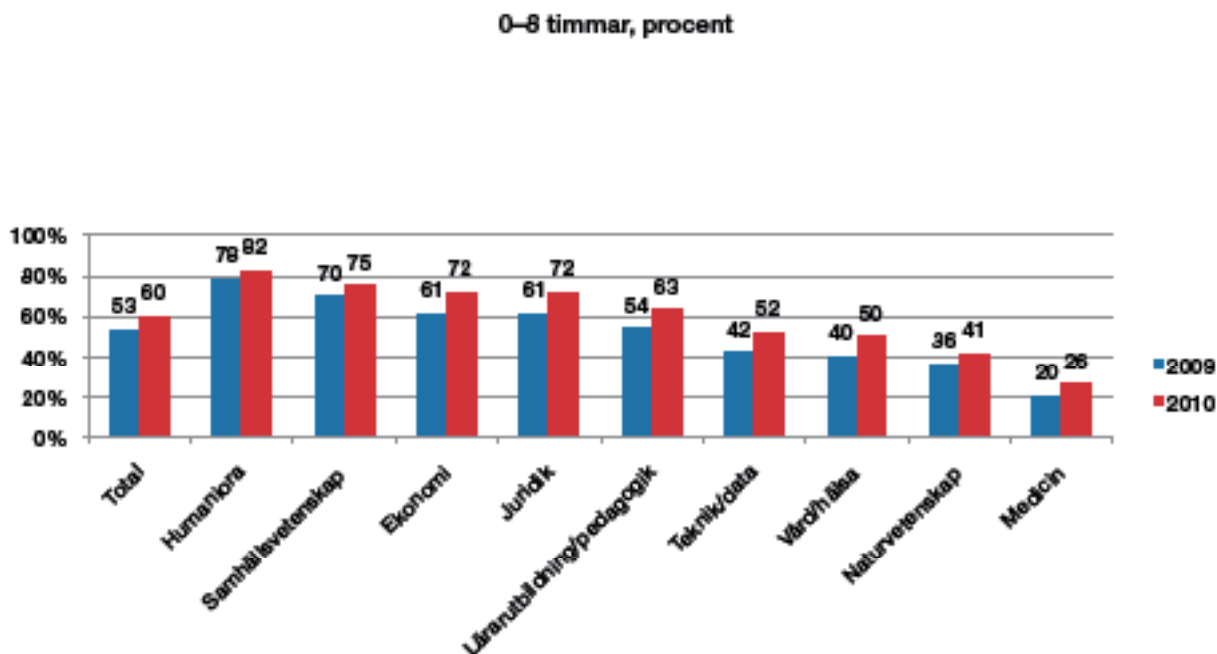
Andelen studenter som uppger att de får 0–5 timmars undervisning i veckan har ökat till 35 procent i år från 28 procent förra året. Den ökningen innebär att 60 procent av studenterna får mindre än nio timmars undervisning i veckan i årets undersökning. Förra året var den siffran 53 procent.

Andelen studenter som får 9–11 timmars undervisning i veckan har minskat till 14 procent från förra årets nivå på 18 procent. Även andelen studenter som får 12–14 timmars undervisning i veckan har minskat något, från 11 till 9 procent. I den högsta tidskategorin, 15 timmar eller mer, har det bara skett en marginell minskning.

Försämringar inom alla utbildningsområden

Bryter man ned siffrorna på utbildningsområden framgår försämringarna än tydligare; andelen studenter som får mindre än nio timmars undervisning i veckan har ökat inom samtliga utbildningsområden.

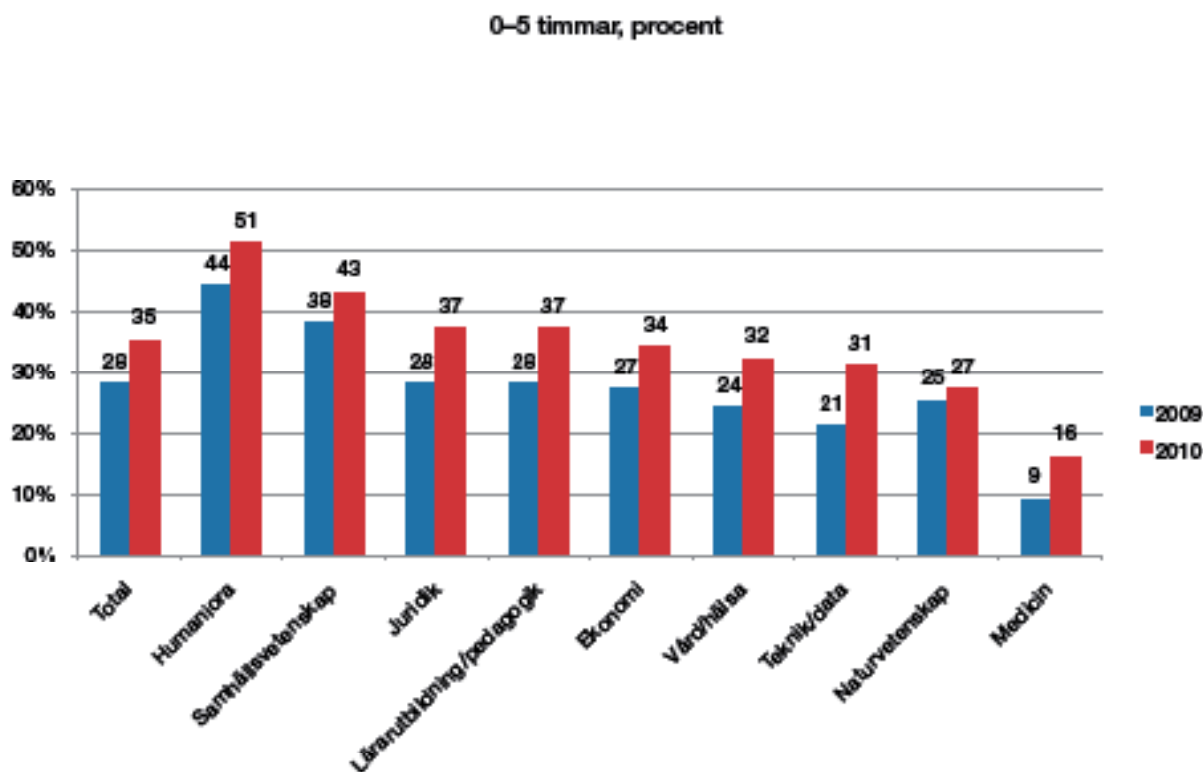
Diagram 4: Andel med mindre än nio lärarledda timmar i veckan.

De utbildningsområden som har minst lärarledd tid är humaniora, samhällsvetenskap, ekonomi och juridik. De största ökningarna i intervallet 0–8 timmar har skett inom utbildningsområdena ekonomi, juridik, teknik, lärarytelse och vård.

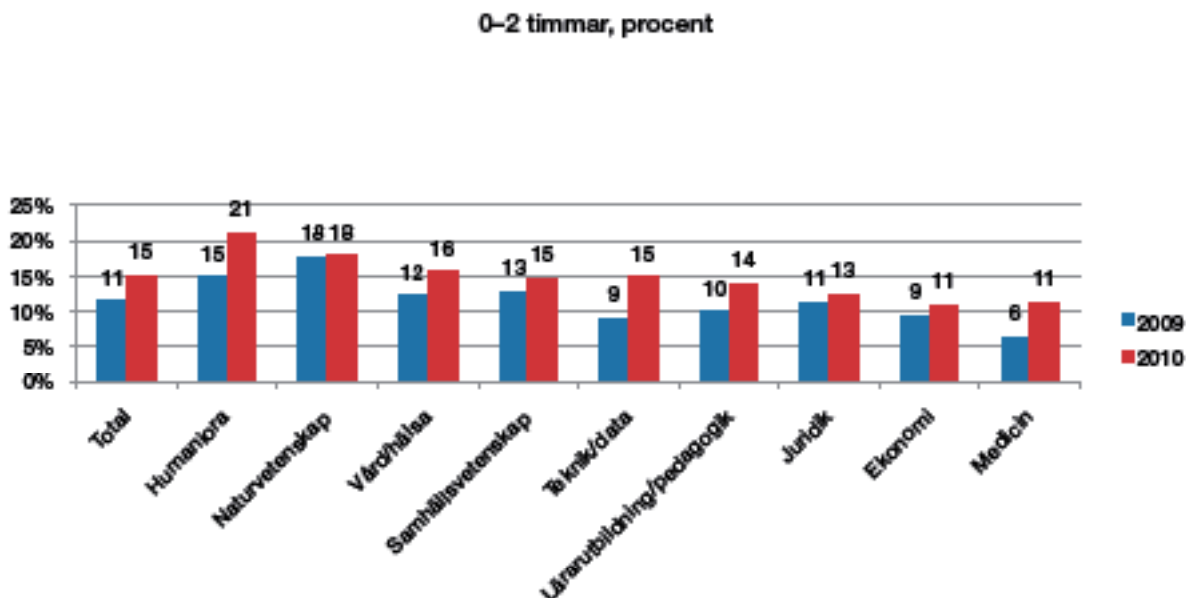
Tidskategorin 0–5 timmar har ökat för samtliga utbildningsområden. Särskilt stor har ökningen varit för några av de mest eftersatta utbildningsområdena: ekonomi och juridik. Även teknik, lärarytelse och vård har ökat markant i de låga tidskategorierna. Humaniora och samhällsvetenskap har inte ökat lika mycket, men försämringen bör noteras eftersom den skett från mycket låga nivåer.

Diagram 5: Andel med mindre än sex lärarledda timmar i veckan.

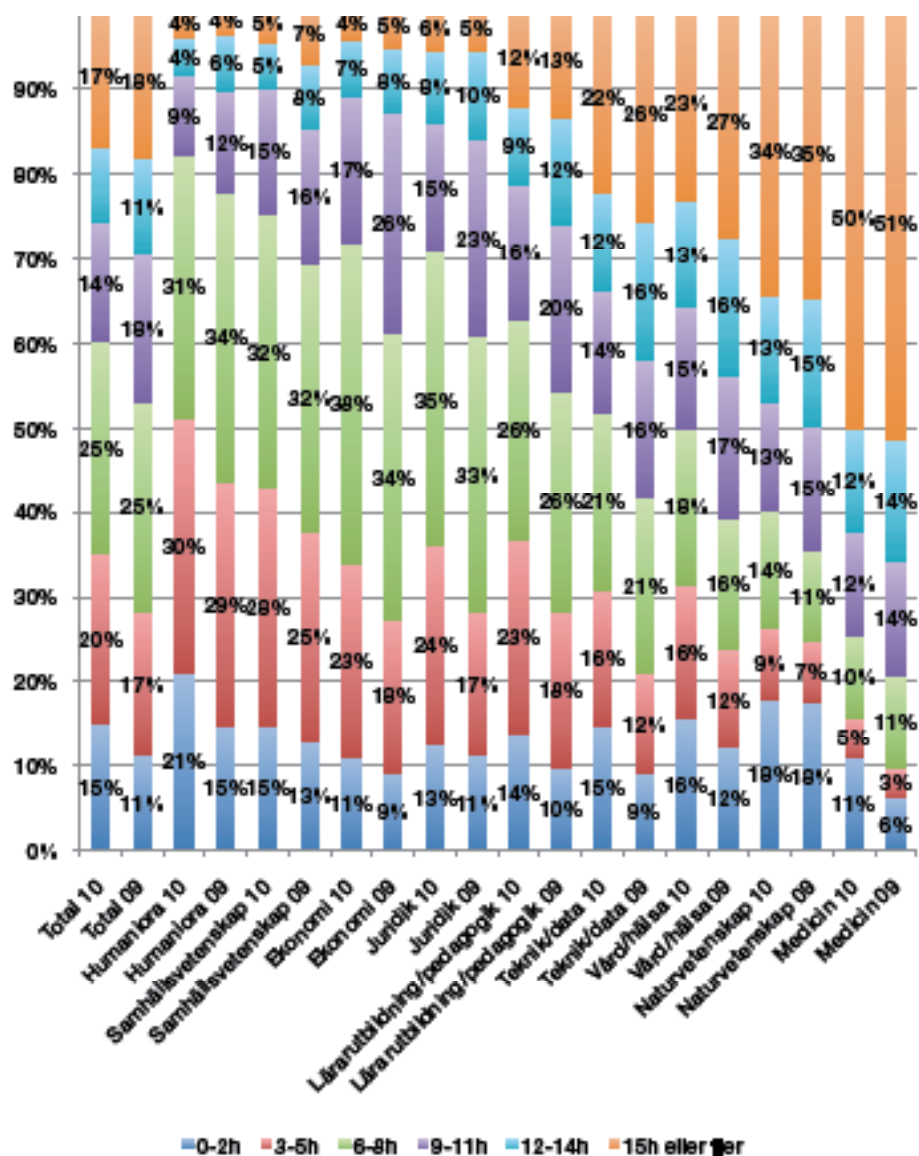
Till och med i den lägsta tidskategorin (0-2 timmar) har det skett en ökning inom alla utbildningsområden förutom naturvetenskap, där läget är oförändrat.

Diagram 6: Andel med mindre än tre lärarledda timmar i veckan.

Sammantaget har det genomgående skett tydliga försämringar jämfört med förra årets undersökning, vilket framgår av diagrammet nedan. Det är anmärkningsvärt med tanke på att redan förra årets siffror var oroväckande låga.

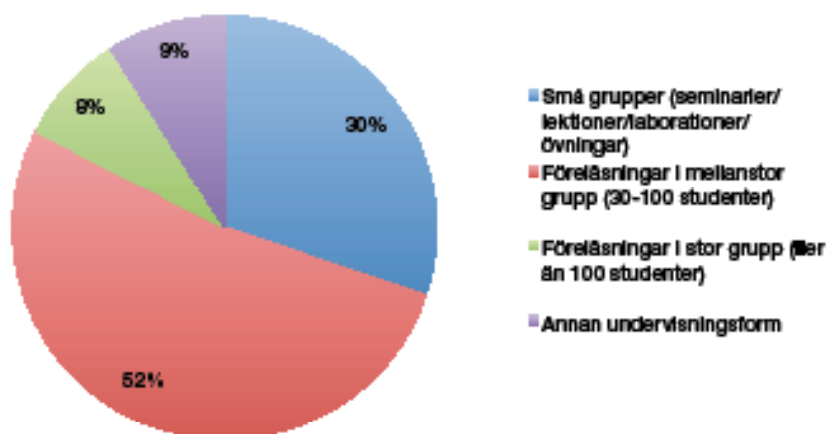
Diagram 7: Undervisningstid per utbildningsområde 2009 och 2010.

Stora variationer i undervisningsgruppernas storlek

På aggregerad nivå uppger endast åtta procent av studenterna att föreläsningar i stor grupp (fler än 100 personer) är den vanligaste undervisningsformen i deras utbildning, vilket är positivt. Men variationerna mellan olika utbildningsområden är stora. Storsalsföreläsningar är vanligast inom utbildningsområdena ekonomi, juridik och i viss mån teknik. I de två förstnämndas fall blir effekten dubbelt negativ, eftersom de hör till de utbildningsområden som har minst lärarledd tid. Resultaten tyder alltså på att studenterna i juridik och ekonomi både kvantitativt och kvalitativt har bristfällig kontakt med sina lärare eftersom de fåtal lärarledda timmar de får i hög grad erbjuds i form av storsalsföreläsningar och i liten utsträckning i små grupper (seminarier/lektioner/laborationer/övningar).

Diagram 8: Vanligaste undervisningsformen för samtliga heltidsstudenter.

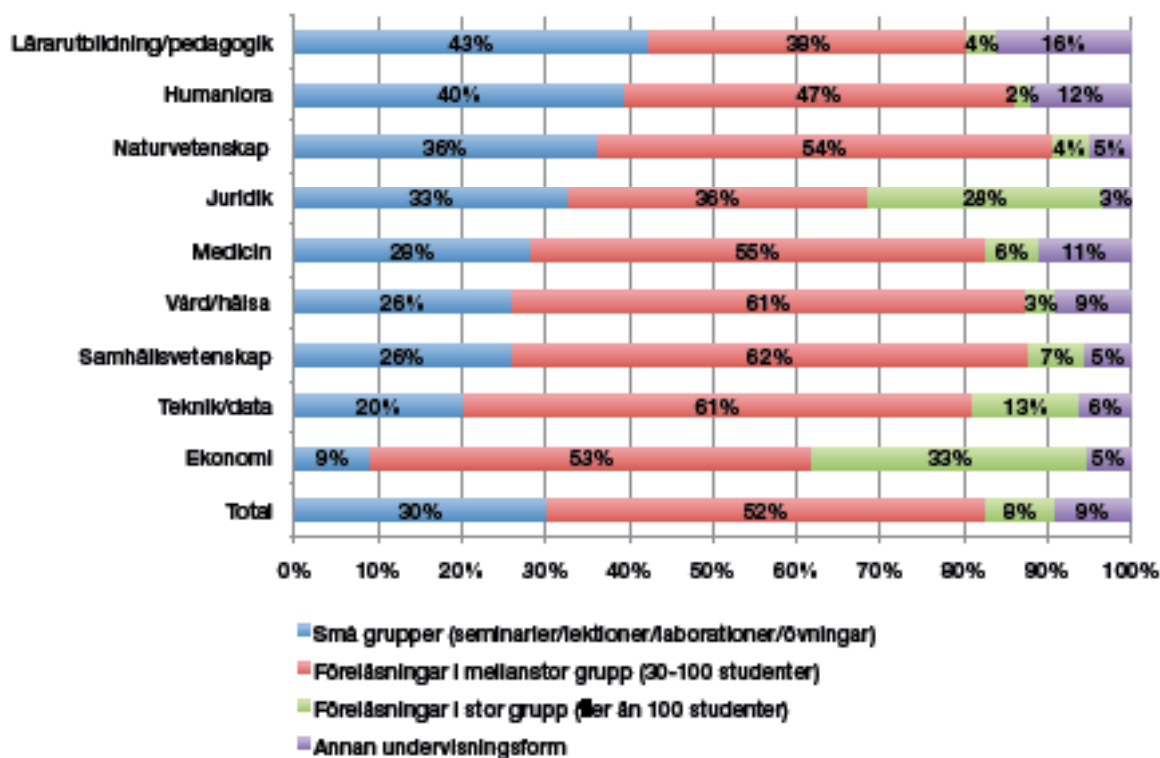
När det gäller teknikstudenterna är bilden mer nyanserad. Dels eftersom de har klart fler lärarledda timmar än de flesta andra utbildningsområden. Dels eftersom de ligger relativt högt vad gäller mellanstora (30–100 personer) och små undervisningsgrupper. Bilden i deras fall är alltså att de får en del av undervisningen i stora grupper, men att huvuddelen av undervisningen bedrivs i mellanstora och små grupper.

Lite drygt hälften av alla studenter uppger att den vanligaste undervisningsformen är föreläsningar i mellanstor grupp. Tittar man på enskilda utbildningsområden framgår det att alla undersökta områden ligger i intervallet 40–60 procent för denna undervisningsform, med vissa små avvikelser uppåt och nedåt. Lägst ligger humaniora (36 procent) och lärarutbildningen (38 procent).

Ungefär tre av tio studenter uppger att den vanligaste undervisningsformen i deras utbildning är små grupper. Här ligger humaniora och lärarutbildningen i topp, följda av juridik och naturvetenskap.

En intressant iakttagelse är att samhällsvetenskap (där ekonomi och juridik alltså inte ingår i vår undersökning) som är ett utbildningsområde med lite lärarledd tid, ligger högst (62 procent) i kategorin mellanstora undervisningsgrupper och relativt högt (26 procent) i kategorin små grupper. Ett liknande mönster vad gäller relationen mellan lärarledd tid och storleken på undervisningsgrupperna kan utläsas för humaniora. Det innebär inte att det skulle vara godtagbart att dessa studenter får ytterst lite undervisning eftersom den bedrivs i små grupper, men bilden bör ändå nyanseras i detta avseende.

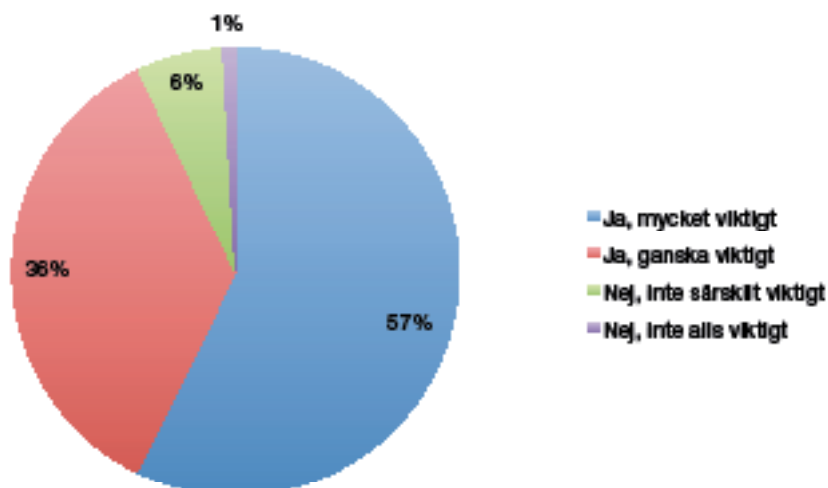
Diagram 9: Vanligaste undervisningsformen per utbildningsområde.

Tycker du att lärarledd undervisning är viktigt för din inläring?

Sammanlagt 93 procent av de tillfrågade studenterna svarar att lärarledd undervisning är ganska eller mycket viktig för inläringen. Samma bild framträder inom de undersökta utbildningsområdena, där denna andel varierar mellan 90 och 95 procent. En överväldigande majoritet av studenterna tycker alltså att lärarledd undervisning är viktig för deras inläring.

Diagram 10: Samtliga heltidsstudenter.

Vad beror försämringarna på?

Den nedåtgående trenden för lärarledd tid har också konstaterats i andra undersökningar som redovisas i denna rapport. När TCO i arbetet med

rapporten frågade personer i ledande befattning vid ett antal lärosäten vad minskningen av lärarledd tid kunde var den återkommande förklaringen urholkningen av utbildningsanslagen. Sedan TCOs förra undersökning om lärarledd tid genomfördes 2009 har urholkningen fortsatt. I förhållande till kostnadsutvecklingen har lärosätena alltså fått mindre pengar per student för att bedriva utbildning på grund- och avancerad nivå.

Kommer den nedåtgående trenden att hålla i sig?

Det är naturligtvis svårt att sia om hur länge bristen på lärarledd tid kommer att bestå. Med största sannolikhet kommer det att ta många år att komma tillrätta med problemen, men det förutsätter kraftfulla åtgärder. TCO lägger i slutet av denna rapport ett antal förslag som, om de genomfördes, skulle leda till mer lärarledd tid för många studenter.

Om man ändå ska försöka sig på en analys av utvecklingen de kommande åren finns det ett antal omständigheter som pekar i positiv riktning:

- *Resursförstärkning för humaniora och samhällsvetenskap.* Regeringen höjer anslagen för dessa utbildningsområden under den nuvarande mandatperioden, vilket är positivt. Höjningen är dock mindre än vad regeringen vill ge sken av.¹⁰
- *Det nya systemet för kvalitetssäkring.* I propositionen som ligger till grund för det nya kvalitetssäkringssystemet nämns att studenternas ”tillgång till lärare” bör redovisas i lärosätenas självvärderingar.¹¹ Det är dock oklart hur stor vikt som faktiskt ska fästas vid detta och hur det ska mätas och redovisas, men här finns en möjlighet till ökat fokus på den lärarledda undervisningstiden.
- *Införandet av studieavgifter för tredjelandsstudenter.* Konkurrensen om utländska studenter kan också vara en drivkraft för lärosäten att vidta åtgärder för att dels öka den lärarledda undervisningstiden, dels mäta och synliggöra den för sina studenter. Inte minst kan sådana krav komma från de betalande studenterna själva.
- *Fler studenter.* Regeringen har tillfälligt ökat dimensioneringen av den högre utbildningen med 10 000 platser för åren 2011 respektive 2012. Detta har inte fått genomslag i årets undersökning. Möjligen kan denna ökning av studenter ge positivt genomslag på den lärarledda tiden utan alltför stor effekt på undervisningsgrupperna, men det är svårt att sia om och kan variera kraftigt mellan olika utbildningsområden och lärosäten. Hur som helst rör det i så fall om en tillfällig uppgång som i värsta fall kan leda till negativa effekter i efterhand, om lärosätena inte hinner dimensionera ned sin verksamhet snabbt nog när regeringen drar tillbaka de tillfälliga platserna.
- *Färre studenter.* I mitten av innevarande mandatperiod börjar ungdomskullarna att krympa. Om regeringen ser detta som en möjlighet att öka resurserna per student kan det bli ett kraftigt ekonomiskt uppsving för lärosätena, som då kan satsa på mer undervisning i mindre grupper.

¹⁰ Läs mer om detta på s. 31 i denna rapport.

¹¹ Prop 2009/10:139, s. 18.

Tyvärr finns det också mycket som talar för en fortsatt nedgång, eller åtminstone inte en uppgång:

- *Fortsatt urholkning av anslagen.* Så länge det inte sker en rejäl ökning av resurserna till samtliga utbildningsområden och så länge regeringen inte ökar anslagen till den högre utbildningen i takt med kostnadsutvecklingen, kommer anslagen att urholkas. Detta är den enskilt viktigaste förklaringen till den stora och tilltagande bristen på lärarledd tid.
- *Det nya systemet för kvalitetssäkring.* Regeringen har beslutat att införa ett nytt system för kvalitetssäkring som riskerar att skapa incitament för lärosätena att lägga om sina grundutbildningsresurser från undervisning till examensarbeten.¹² Detta ligger i själva verket i linje med regeringens uttalade syn på kvalitet i den högre utbildningen och syftet med kvalitetssystemet, där fokus skiftas från input till output, från utbildningarnas förutsättningar och processer till studenternas resultat.
- *Kårobligatoriets avskaffande.* Studentkårerna har i genomsnitt tappat hälften av sina medlemmar efter kårobligatoriets avskaffande.¹³ Om denna trend håller i sig får den åtminstone två negativa konsekvenser för utbildningskvaliteten – såvida inte staten skjuter till mer resurser till kårerna. Dels kommer medlemstappet ytterligare att bidra till den sedan länge pågående urholkningen av grundutbildningsresurserna, eftersom lärosätena värderar kårernas arbete så högt att de finansierar deras verksamhet med resurser som annars skulle ha kunnat användas till undervisning. Dels innebär det att kårerna får mindre resurser för att genomföra egna undersökningar av den lärarledda undervisningstiden och på andra sätt arbeta för ökad lärarledd tid och kvalitet i utbildningen.
- *Införandet av studieavgifter för tredjelandsstudenter.* Mycket tyder på en kraftig nedgång i antalet studenter från länder utanför EES, åtminstone på kort sikt. På många lärosäten kan det leda till ett betydande ekonomiskt bortfall, vilket bland annat kan resultera i svårigheter att upprätthålla undervisningen på vissa utbildningar.
- *Ointresse bland lärosäten och på Högskoleverket.* Såväl lärosätena som högskoleverket kan på egen hand göra en hel del som ökar förutsättningarna för att studenter ska få mer lärarledd undervisningstid. En del lärosäten tar också sitt ansvar för detta, men många väljer att inte lyfta fram lärarledd tid som en central kvalitetsfråga, eller uppmärksamma den överhuvudtaget. Högskoleverket har enligt uppgift till TCO inga planer på att arbeta med lärarledd tid de kommande åren, främst av resursmässiga skäl. Det behövs sannolikt ett särskilt uppdrag från regeringen, med därtill avsedda resurser, för att Högskoleverket ska ta sig an frågan på något av de sätt som TCO föreslår i denna rapport.
- *Lärosätenas ökade autonomi.* Regeringen skulle kunna ge lärosätena i uppdrag att redovisa eller rentav öka den lärarledda tiden, men det skulle vara orealistiskt utan därtill avsedda resurser. Dessutom skulle det kunna betraktas som oförenligt med regeringens ambitioner att öka lärosätenas självständighet och med det perspektivskifte från input till output som präglat regeringens syn på kvalitet i den högre utbildningen.

¹² Kåre Bremer, rektor för Stockholms universitet, skrev om denna risk på sin blogg (<http://rektorsblogg.su.se>) den 29 oktober i år.

¹³ Studentliv #4/2010.

- *Färre studenter.* Efter 2012 drar regeringen tillbaka de 10 000 tillfälliga utbildningsplatserna i den högre utbildningen. Om lärosätena inte noggrant planerar sin verksamhet och lyckats anpassa den efter detta kan de bli stående med högre fasta kostnader som behöver slås ut på färre studenter, vilket drabbar kursernas ekonomi och i värsta fall också undervisningens omfattning. En annan faktor som kommer att leda till färre studenter är krympande ungdomskullar under den senare hälften av nuvarande mandatperiod. Om regeringen då minskar anslagen i motsvarande omfattning, kommer detta att leda till en betydande resursminskning för de flesta lärosäten. Det kan resultera i svårigheter att upprätthålla undervisningen på vissa utbildningar där den ekonomiska situationen redan är ansträngd.

VAD VET VI SEDAN TIDIGARE OM LÄRARLEDD TID?

De timmar som en stor del av landets högskolestudenter träffar sina lärare varje vecka kan räknas på ena handens fingrar. Och det är vare sig ett nytt eller ett okänt problem, vilket kommer att framgå i detta kapitel.

Problemet är att det inte finns statistik för att över tiden följa den undervisningstid som studenter på olika utbildningar och lärosäten får. Nyckeltal för lärarledd tid ingår inte i de krav på återrapportering som regeringen ställer på lärosätena, och det har inte funnits sinsemellan jämförbara metoder eller system för att mäta olika sorters undervisningstid vare sig på nationell eller lokal nivå. Trots eller kanske just på grund av detta har en rad myndigheter och organisationer sedan slutet av 1990-talet gjort egna undersökningar. Tillsammans bildar dessa ett lapptäckande som redovisas nedan. Fram tonar en dyster bild av undervisningssituationen för många av landets högskolestudenter.

Regeringen ser problemet – men satsar för lite

I årets budgetproposition görs en särskild satsning på humaniora och samhällsvetenskap för att ”inte kvaliteten på den högre utbildningen ska äventyras”.¹⁴ Utbildningsminister Jan Björklund motiverade själv satsningen i SVT:s Rapport med orden: ”Vi har en del utbildningar i våra högskolor där studierna nästan enbart bedrivs som självstudier. Särskilt inom samhälls- och humanioraområdena måste vi öka kvaliteten. Risken är att många studenter inte klarar av studierna med så lite lärarhandledning.”

¹⁴ Prop. 2010/11:1 Utgiftsområde 16, s. 66.

I varje budgetproposition de senaste fyra åren finns formuleringar som tydligt visar att regeringen är medveten om problemet. Man har till och med pekat på en nivå som man anser är för låg: ”I de flesta ämnes- och programutvärderingar beskrivs bristen på ekonomiska resurser som det primära kvalitetsproblemet. Denna brist påverkar enligt Högskoleverket lärarnas arbetssituation och antalet undervisningstimmar för studenterna. Det ökande antalet studenter i kombination med krympande resurser har enligt verket fått till följd att lärarkåren generellt är hårt belastad med många och diversifierade uppgifter. Detta har i sin tur inneburit att antalet timmar lärarledd undervisning i många ämnen är så lågt som fyra timmar per vecka.”¹⁵

¹⁵ Prop. 2007/08:1 utgiftsområde 16, s. 85

I den proposition som ligger till grund för det nya kvalitetssäkringssystemet finns skrivningar som kan tolkas som ett ökat fokus på den lärarledda undervisningstiden, men det är oklart hur stor vikt som ska fästas vid den och hur den ska mätas och redovisas.¹⁶

¹⁶ Prop 2010/11:139.

Tyvärr har uppmärksamheten från regeringen inte lett till några nämnvärda förbättringar för studenterna. Undervisningstiden fortsätter att minska och gruppstorlekarna fortsätter att öka.

Styretredningen upptäckte bristerna tidigt

Den så kallade Styretredningen (2000), som hade i uppdrag att se över den högre utbildningens styrning och resurstilldelning, refererade till rapporter från universiteten i Linköping (2000) och Uppsala (1998), där det framgick att humaniorastudenter fick så lite som tre till fyra respektive sex timmars undervisning i veckan. I utredningens betänkande återgavs också resultatet av en undersökning från Stockholms universitet (2000), där det konstaterades att undervisningstiden på grundnivå vid den historiskfilosofiska sektionen hade minskat med en fjärdedel mellan åren 1993 och 2000. Styretredningen noterade att det saknades redovisningsrutiner för att följa upp hur mycket lärarledd tid studenterna får, och betonade vikten av att lärosätena höll sig underrättade om undervisningstiden. Det är minst lika angeläget idag.

Riksdagens revisorer efterlyste uppföljning

Samma år som Styretredningen lämnade sitt betänkande redovisade riksdagens revisorer i rapporten *Resursanvändningen inom högskolans grundutbildning* att den lärarledda tiden vid den filosofiska fakulteten vid Linköpings universitet och vid den historiska institutionen vid Lunds universitet låg på 3–4 timmar i veckan. Revisorerna konstaterade vidare att lärosätenas uppföljning av den lärarledda tiden var ytterst bristfällig och rekommenderade att regeringen utvecklade metoder och normer för lärosätenas redovisning av densamma.

Riksrevisionen undersökte resursanvändning och kvalitet

I rapporten *Resursstyrning i högskolans grundutbildning* undersökte Riksrevisionen hur lärosätena använder sina grundutbildningsresurser. Slutsatsen var att resurserna inte alltid används så effektivt som man kunde önska och att sambandet mellan ökade resurser och ökad lärarledd tid inte är givet. Riksrevisionen var skarp i sitt omdöme: ”Granskningens övergripande slutsats är att lärosätena saknar samlad kunskap om vad olika utbildningar faktiskt kostar och hur tillgängliga resurser används.”¹⁷ Man fann med hjälp av studentenkäter att den lärarledda undervisningstiden på tre undersökta utbildningar varierade kraftigt. Fysikstudenterna hade drygt tio timmars undervisning per vecka, medan studenterna i spanska och sociologi hade mellan fyra och sex timmar. Riksrevisionen konstaterade ett ”betydande behov av att utveckla lärosätessammansatta system för uppföljning av verksamhet och ekonomi.”¹⁸

¹⁷ Riksrevisionen (2009), s. 7

¹⁸ Riksrevisionen (2009), s. 9

I rapporten *Hög kvalitet i högre utbildning?* undersökte Riksrevisionen utbildning på grundnivå i fyra ämnen vid 35 utbildningsmiljöer fördelade på 22 lärosäten. I enkäter uttryckte lärarna inom samtliga ämnen ”oro över resursbrist och för lite undervisningstid.”¹⁹ Generellt framgår det i rapporten att lärarna var mer bekymrade över bristen på undervisning än studenterna. Studenternas uppfattning varierade mellan olika utbildningsområden och lärosäten.

¹⁹ Riksrevisionen (2008), s. 48

Högskoleverket återkommer ofta till bristerna

Högskoleverket påtalade ofta bristen på lärarledd tid i de omkring 1 700

ämnesutvärderingarna som gjordes mellan 2001 och 2006. I Högskoleverkets stora undersökning *Studentspeglarna* från 2002 svarade 33 procent av de 15 440 tillfrågade studenterna att deras heltidsstudier inte motsvarade heltid – en siffra som ökade med sex procentenheter till drygt 39 procent i motsvarande undersökning år 2007, då 11 119 studenter tillfrågades.²⁰ Särskilt intressant är det att studenter på utbildningar med lite lärarledd tid bedömde sina studier som mindre krävande än studenter på utbildningar med mycket lärarledd tid och lade ned mindre tid per vecka på studierna än dessa studenter.

²⁰ Högskoleverket: *Studentspeglarna* (2002) och (2007)

Vidare konstaterade Högskoleverket i sin fallstudie *Är grundutbildningens kvalitet i farozonen?*²¹ att undervisningstiden på fyra undersökta ämnen vid åtta lärosäten i de flesta fall låg långt under de nio timmar som angavs som miniminivå i den statliga utredningen Grundbulten.

²¹ Högskoleverket (2000)

Högskoleverkets förra chef, universitetskansler Anders Flodström, uttryckte upprepade gånger sin oro över att många studenter får för lite undervisning. Flodström krävde en två- eller tredubbling av den lärarledda tiden på de mest eftersatta utbildningsområdena: ”tio till femton timmar bör det vara för att studenten skall känna att det är på allvar”, sa universitetskanslern i en intervju i *Sydsvenskan* i augusti 2007. Han krävde också en kraftig höjning av anslaget till humaniora och samhällsvetenskap.

Lärosätena börjar inse bristerna – men gör få analyser

Frågan om lärarledd tid har börjat uppmärksammas alltmer av lärosätena själva, antagligen på grund av studenternas påtryckningar och på grund av undersökningar som de som genomförts av studentkårerna, TCO och andra aktörer. Men på de flesta lärosäten tycks frågan om lärarledd undervisningstid i praktiken inte vara särskilt högt prioriterad.

I arbetet med denna rapport sändes en enkät ut till 28 lärosäten, av vilka 20 svarat. I enkäten frågade vi om det på lärosätet gjorts någon undersökning avseende lärarledd tid under 2009–2010. Endast tre av tjugo lärosäten svarade ja på frågan. Vidare ställde vi frågan om det på lärosätet (centralt eller på annan nivå) har fattats beslut, till exempel i styrdokument/verksamhetsplan eller liknande, om riktlinjer avseende lärarledd undervisningstid. Endast sju lärosäten av de tjugo som svarade på enkäten uppgav att det finns sådana riktlinjer i deras styrdokument.

Men det finns exempel, även om de är få, på lärosäten som gjort ambitiösa undersökningar och analyser gällande lärarledd undervisningstid:

I rapporten *Studenters erfarenheter av grundutbildningen inom Lunds universitet* jämförs sju studentbarometrar som genomförts bland studenter på olika fakulteter mellan åren 2000 och 2006. Resultaten i dessa barometrar är baserade på enkätsvar från studenter vid Lunds universitet. Slutsatserna gällande undervisningstiden är mycket intressanta. Till att börja med varierar den lärarledda tiden kraftigt mellan olika utbildningsområden, från omkring 7 timmar i veckan för humaniora till 22 timmar för medicin- och ingenjörsutbildningarna.

Den har dessutom minskat under åren som undersökningarna genomförts. Man noterar också att studenter på fristående kurser har mindre lärarledd tid än studenter på utbildningsprogram. Vidare konstaterar man att studenter på utbildningar med lite lärarledd tid totalt sett lägger ned mindre tid på sina studier än studenter på utbildningar med mycket lärarledd tid: "Inom utbildningar med få undervisningstimmar arbetar många heltidsstuderande i realiteten bara på halvtid."²² Detta gäller som tidigare berättats även på nationell nivå, enligt Högskoleverkets stora enkätundersökning Studentspeglarna.

²² Lunds universitet (2008), s. 18

Lunds universitets studentbarometrar är ett ovanligt exempel på hur ett lärosäte systematiskt försöker mäta och redovisa studenternas undervisningstid. Men det finns ändå tecken på att fler lärosäten börjar ta bristen på lärarledd tid på allvar. En handfull lärosäten har fattat beslut med bäring på den lärarledda undervisningstiden på styrelsenivå. Här följer några exempel:

- Högskolan Kristianstad uppger att de infört ett eget resurstilldelningssystem som bygger på undervisningsform snarare än ämne, vilket lett till högre anslag för humaniora och samhällsvetenskap och innebär att alla studenter garanteras minst nio timmars undervisning per vecka.
- Lunds universitet skriver i sin strategiska plan att "tillräcklig lärarledd undervisning och handledning på alla områden ska eftersträvas."²³
- Umeå universitets styrelse gav i september lärosätets rektor i uppdrag att senast våren 2011 föreslå åtgärder för att öka den lärarledda undervisningstiden.
- Göteborgs universitet sänkte i sin budget för 2010 ersättningen per helårsstudent för utbildningsområdena med högst ersättning och höjde den för områdena med lägst ersättning, alltså en ren omfördelning. Lärarledd tid kommer också att ingå i den översyn av samtliga utbildningsprogram som lärosätet ska genomföra under 2011.
- Malmö högskola har mellan 2007 och 2010 årligen ökat ersättningen till humaniora och samhällsvetenskap med 1 000 kronor per helårsstudent genom att omfördela medel från andra utbildningsområden.
- Stockholms universitet har i sin ännu ej justerade verksamhetsplan för 2011 beslutat att prioritera en hög andel lärarledd undervisning inom grundutbildningen och att även undervisningsform ska redovisas vid uppföljning av detta mål.

²³ Lunds universitet (2006), s. 3

Fackliga organisationer driver frågan

Även utanför högskolesektorn har bristen på lärarledd tid uppmärksamats. Fackliga organisationer har upprepade gånger varnat för utvecklingen och krävt mer resurser till den högre utbildningen. TCO driver 15/5/15-målet, det vill säga att alla studenter ska få minst 15 lärarledda timmar i veckan varav 5 i grupper om högst 15 studenter. Samtidigt betonar TCO vikten av att parallellt med kvalitetssatsningar fortsätta expansionen av den högre utbildningen. Fackförbundet ST påtalar bristerna i sitt utbildningspolitiska program. Sveriges universitetslärarförbund (SULF)

har under flera år uppmärksammat urholkningen av resurser till den högre utbildningen och pekat på att färre undervisningstimmar är en av konsekvenserna. Även Jusek har uppmärksammat problemet i en ny rapport (Jusek 2009).

Sveriges förenade studentkårer kräver 15 timmar

Naturligtvis har också Sveriges förenade studentkårer (SFS) gjort undervisningstiden till en viktig fråga, och driver sedan några år kravet på att alla studenter ska ha rätt till minst 15 timmars lärarledd tid i veckan. I sitt kvalitetsmanifest från 2007 skriver SFS att ”den största och mest påtagliga kvalitetsbristen i svensk högre utbildning är bristen på kontakt mellan lärare och studenter”.²⁴ I valrörelsen inför 2010 års riksdagsval drev SFS kampanjen ”Bättre grundutbildning – bättre välfärd”, där kravet på mer lärarledd tid hade en central plats.

²⁴ Sveriges förenade studentkårer (2007), s. 3

Studentkårernas undersökningar blåste nytt liv i debatten

Det råder alltså inget tvivel om att bristen på lärarledd tid är ett utbrett problem och att de centrala aktörerna betraktar den som ett allvarligt hot mot kvaliteten på den högre utbildningen. Men det mest konkreta underlaget som hittills publicerats, och som ligger till grund för mycket av de senaste årens debatt om utbildningskvalitet, är studentkårernas egna undersökningar.

Den första stora studentkårmätningen av lärarledd tid genomfördes av Uppsala universitets studentkår 2006. I undersökningen granskades schemalagd tid på 97 heltidskurser på nybörjarnivå vid åtta olika fakulteter. Studentkåren kunde konstatera att studenterna på många av kurserna fick fem timmars lärarledd undervisningstid i veckan, ofta mindre. Variationerna både mellan och inom olika fakulteter var dock stor. Precis som i TCOs undersökning hade de humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningsområdena klart minst undervisningstid, medan medicin, teknik och naturvetenskap låg betydligt bättre till. Studenterna på den teknisk-naturvetenskapliga fakulteten fick exempelvis i genomsnitt nästan tre gånger så mycket undervisningstid som studenter på den historisk-filosofiska fakulteten. Undersökningens resultat var så anmärkningsvärt att rektorn för Uppsala universitet i mars 2007 tillsatte en egen utredning för att analysera och föreslå lösningar på problemet. Till föga nytta, skulle det visa sig.

Tre år senare, 2009, gjorde Uppsala universitets studentkår nämligen en ny undersökning. Resultaten var om möjligt ännu mer nedslående än 2006 års undersökning (även om det är svårt att dra säkra slutsatser eftersom det finns skillnader mellan undersökningarna). Studenter i genusvetenskap hade exempelvis tio gånger mindre lärarledd tid än studenter på kandidatprogrammet i matematik. Både den samhällsvetenskapliga och den historisk-filosofiska fakulteten hade backat i antalet lärarledda timmar jämfört med 2006 års undersökning och låg nu på i genomsnitt 5,28 respektive 4,75 timmar. Detta trots att universitetet alltså två år tidigare tillsatt en internutredning som i rapporten *Grundutbildningens resurser* analyserade bristerna

och lämnade förslag på hur de kunde åtgärdas. En viktig slutsats i rapporten var att det inom ramen för de dåvarande anslagen borde vara möjligt att öka andelen lärarledd tid på de utbildningsområden där bristerna var som störst.

Inspirerade av Uppsala universitets studentkårs undersökning från 2006 gjorde Filosofiska fakulteternas studentkår (FFS) vid Göteborgs universitet och Lunds universitets studentkårer varsin schemaundersökning år 2007. Precis som i Uppsala var skillnaderna stora mellan humaniora och samhällsvetenskap å ena sidan, och teknik och medicin å den andra. Det här mönstret går för övrigt igen i alla undersökningar om lärarledd tid. De två huvudsakliga förklaringarna till bristerna är dels urholkningen av utbildningsanslagen, dels det nuvarande resurstilldelningssystemet som ger lärosätena betydligt större anslag för studenter inom medicin, teknik och naturvetenskap än inom humaniora och samhällsvetenskap. Längre fram i denna rapport analyseras bägge dessa problem.

I Lunds universitets studentkårs undersökning låg humanistiska och samhällsvetenskapliga kurser på omkring fem timmars lärarledd tid i veckan. Förutom de vanliga skillnaderna mellan och inom fakulteter gjorde studentkåren några intressanta, och nedslående, iakttagelser. Andelen manliga studenter visade sig nämligen vara störst inom utbildningsområdena med mest lärarledd tid, som civilingenjörsutbildningar och andra tekniska utbildningar. Humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningar, som domineras av kvinnliga studenter, hade klart minst lärarledd tid. En annan intressant iakttagelse som gjordes i Lunds universitets studentkårs rapport, var att kurser som ges inom ramen för utbildningsprogram hade mer lärarledd tid än fristående kurser. Studentkårens undersökning bekräftade alltså det som framkommit i Lunds universitets studentbarometrar.

Undersökningen från FFS i Göteborg visade att studenter vid de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna fick i genomsnitt 6,6 timmars undervisning i veckan, i många fall mindre. Rapporten ledde, liksom den i Uppsala, till att lärosätet vidtog åtgärder.

Styrelsen för Göteborgs universitet beslutade nämligen i juni i år att från och med 2010 omfördela utbildningsresurser från bland annat naturvetenskap, vård och medicin till humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi.²⁵ FFS följde upp sin undersökning två år senare (2009, året innan universitetet hade börjat omfördela resurser) och resultaten tydde på att den läraredda tiden på de undersökta utbildningarna hade minskat sedan 2007 års undersökning.

²⁵ Göteborgs universitet (2009)

En internationell utblick

Av utrymmesskäl har vi inte gjort en heltäckande genomgång av undervisningstiden i andra länder. Det är dessutom vanskligt eftersom statistiken är bristfällig (inte minst i Sverige) och svår att jämföra mellan länder. Detta är i sig ett problem och något som exempelvis OECD skulle kunna undersöka närmare. Lärarledd tid vore en viktig kompletterande indikator

på utbildningskvalitet till annan statistik som OECD sammanställer i sin årliga rapport *Education at a Glance*.²⁶

²⁶ OECD (2010)

En jämförelse med Storbritannien kan dock ge en antydning om hur Sverige står sig. I 2009 års upplaga av *The Academic Experience of Students in English Universities* (den brittiska motsvarigheten till Högskoleverkets stora undersökning Studentspegeln), som liksom TCOs enkätundersökning redovisar studenternas egna skattning av undervisningstiden, framgår att 78 procent av studenterna får tio timmars undervisning i veckan eller mer.²⁷ I TCOs undersökning använde vi oss av andra tidsintervall och totalt 47 procent av de tillfrågade studenterna vid svenska läroäten får nio timmar eller mer. Det är alltså en betydligt lägre siffra än den brittiska, som enligt enligt en färsk rapport från Financial Sustainability Strategy Group är markant lägre än den i ”andra europeiska länder”.²⁸

²⁷ Higher Education Policy Institute (2009)

²⁸ Financial Sustainability Strategy Group (2008), s. 24. FSSG är ett högnivåforum för brittiska lärosäten som behandlar finansierings-, redovisnings- och budgetfrågor och tar fram beslutsunderlag för eget och politiskt beslutsfattande.

²⁹ The Times Higher Education Supplement (2006)

Även i Storbritannien är skillnaderna mellan utbildningsområden stora, men om det är svårt att säga om de är lika stora som i Sverige eftersom det saknas jämförbar statistik. Historia/filosofi, språk och samhällsvetenskap ligger i botten med i genomsnitt 8,1 respektive 9,5 och 10,9 timmar i veckan. Medicinska utbildningar är i topp med i genomsnitt 19,3 respektive 21,3 undervisningstimmar i veckan.²⁹

I Storbritannien inledde man också nyligen arbetet med ett nytt informationssystem vars syfte är att ge studenterna relevant, jämförbar och lätt-tillgänglig information om den högre utbildningen. Bakom projektet står myndigheten Higher Education Funding Council for England, som bland annat fördelar statliga medel till brittiska lärosäten och ansvarar för viss kvalitetstillsyn, samt organisationerna Universities UK och GuildHE, som företräder rektorer för brittiska lärosäten. I november skickades en förfrågan ut till alla landets lärosäten om att inkomma med synpunkter på ett så kallat Key Information Set (KIS). KIS är ett formulär med sexton uppgifter som i olika studier visat sig vara relevanta för personer som står i begrepp att välja lärosäte eller utbildning. Målsättningen är att samtliga lärosäten ska publicera uppgifterna på sina hemsidor senast i augusti 2012. En av de sexton uppgifterna som föreslås ingå i KIS är omfattningen av lärarledd undervisningstid per vecka, samt i vilken form undervisningen bedrivs.³⁰

³⁰ Higher Education Funding Council for England (2010), s. 11

VARFÖR FÅR INTE STUDENTERNA MER UNDERVISNING?

Det korta svaret är att det saknas pengar. Resurserna till den högre utbildningen har urholkats kraftigt sedan mitten av 1990-talet. Och precis som bristen på lärarledd tid är detta vare sig ett nytt eller okänt problem.

I rapporten *Hur har det gått? En slutrapport om Högskoleverkets kvalitetsgranskningar åren 2001–2006*, konstaterar Högskoleverket att resursbrist ligger bakom många av kvalitetsbristerna inom den högre utbildningen. Uppsala universitet skriver i sitt remissvar om utredningen *Resurser för kvalitet* att ”Humanistisk-samhällsvetenskapliga studier på grundnivå har, i takt med att per capita-ersättningen urholkats, alltmer kommit att innebära självstudier kompletterade med begränsad undervisning.”³¹ Lunds universitet skriver i en rapport från 2008: ”Resursfördelningssystemet är inte något neutralt instrument för att distribuera medel, utan i praktiken också ett kvalitetsfördelningssystem.”³²

³¹ Uppsala universitet (2008), sid 2

³² Lunds universitet (2008), sid 41

Resurstilldelningssystemet för högre utbildning

För att förstå urholkningen av statens anslag till högre utbildning, måste man först ha en grundläggande förståelse av hur resurstilldelningssystemet för högre utbildning fungerar.

Staten tilldelar lärosätena två sorters ersättningar för utbildning på grundläggande och avancerad nivå: ersättning per helårsstudent (HÅS) och ersättning per helårsprestation (HÅP). Dessa ersättningar slås fast varje år av regeringen och skiljer sig åt mellan olika utbildningsområden, enligt tabellen nedan.

TABELL 1: Ersättningsbelopp för helårsstudenter och helårsprestationer.

Tabellen omfattar de sex största utbildningsområdena.

Utbildningsområde	Ersättning per helårsstudent, kronor	Ersättning per helårsprestation, kronor
Humanistiskt, samhällsvetenskapligt, juridiskt, teologiskt	21 614	18 972
Naturvetenskapligt, tekniskt, farmaceutiskt	49 645	41 866
Vård	52 779	45 713
Undervisning	34 452	40 575
Medicinskt	58 979	71 740
Övrigt	39 869	32 387

Källa: Högskoleverkets årsrapport 2009

Som framgår av tabellen är utbildningsområdet med lägst ersättning humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi (HSJT). Det är på dessa utbildningar som studenterna får minst lärarledd tid.

Ersättningarna för HÅS och HÅP, de så kallade ”prislapparna”, slås alltså fast av regeringen på nationell nivå, men det är viktigt att påpeka att de är inte bindande för lärosätena. Det står alltså varje lärosäte fritt att fördela om resurserna efter lokala prioriteringar och behov. Även om lokala avsteg också förekommer, håller sig dock de flesta lärosäten i stora drag till de nationella prislapparna och fördelar resurserna internt mellan olika utbildningar i enlighet med dessa.

Utöver prislapparna bestämmer regeringen i budgetpropositionen varje lärosätes takbelopp, som anger det maximala sammanlagda grundutbildningsanslaget som kan erhållas av respektive lärosäte under ett år. På detta sätt kan regeringen utöva viss styrning av antalet utbildningsplatser.

Urholkningen har pågått sedan 1990-talet

Utöver statsmakternas sporadiska beslut om särskilda satsningar på vissa utbildningsområden, räknas prislapparna upp med den årliga pris- och löneutvecklingen enligt ett index som används av regeringen i budgetpropositionen. Från denna uppräkningsdras sedan ett årligt produktivitetsoökningskrav som gäller för statliga myndigheter. Denna mekanism har enligt bland andra Högskoleverket, Sveriges universitetslärarförbund och Sveriges universitets- och högskoleförbund varit starkt bidragande till att resurserna till den högre utbildningen har urholkats kraftigt sedan mitten av 1990-talet.³³ Framför allt har löneökningarna varit större än regeringens uppräkningsdras, vilket har inneburit att lärosätenas faktiska kostnader har ökat mer än regeringens årliga resurstillskott till grundutbildningen.

³³ Högskoleverket (2009:3 R), sid 58; Sveriges universitetslärarförbund (2007), sid 7 och Sundqvist, Bo (2006), sid 8

”Satsningarna har fullständigt urholkats av den otillräckliga pris- och löneomräkningen som inte följer kostnadsutvecklingen inom staten”, skrev universitetskansler Anders Flodström i Högskoleverkets rapport *Högskolans ekonomi 1997–2007. Vad har hänt?* och förordade en höjning av de lägsta ersättningsbeloppen till 50 000 kronor per helårsstudent. Utvecklingen under perioden 1999–2008 visas i diagram 3 nedan.

Diagram 11. Kostnads- respektive intäktsutveckling under perioden 1994/95–2006.

Anslagen har inte räknats upp tillräckligt i förhållande till intäkterna. Index är år 1994/95.

I sin ekonomirapport fann Högscoleverket att den så kallade per capita-ersättningarna (summan av ersättningarna för helårsstudent och helårsprestation för respektive utbildningsområde) faktiskt minskat de senaste tio åren. Genomsnittsintäkten i fasta priser är kvar på samma nivå som 1997, men eftersom studentsammansättningen har förändrats så att andelen studenter inom utbildningsområden med högre ersättningsbelopp har ökat, har per capitaersättningarna minskat i reala termer.

Högscoleverket konstaterar i rapporten att de satsningar som trots allt gjorts för att stärka eftersatta utbildningsområden inte har varit tillräckliga. Budgetåren 2002 och 2003 avsattes extra resurser till HSJT (humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi) och 2003 fick även vårdområdet en förstärkning. Åren 2006, 2007 och 2008 gjordes ytterligare satsningar på HSJT och även på naturvetenskap, teknik och farmaci. Dessa satsningar har naturligtvis varit positiva men de har inte varit i närheten av att väga upp den sammanlagda urholkningen av utbildningsanslagen.

Regeringen har aviserat fortsatta kvalitetssatsningar och avsätter i budgetpropositionen för 2011 nya resurser till humaniora och samhällsvetenskap, med start 2012. Det är förstås utmärkt, men pengarna räcker inte så långt som man velat ge sken av. I en ledare med rubriken "Falsk matematik" i Sveriges universitetslärarförbunds tidning Universitetsläraren analyserar förbundsdirektören Git Claesson Pipping satsningen. Claesson Pipping räknar ut att den procentuella ökningen för humaniora och juridik/samhällsvetenskap inte ligger på de nivåer som anges i budgetpropositionen, utan

betydligt lägre. Claesson Pipping menar att en felaktig bild ges då regeringen redovisar det procentuella tillskottet endast som andel av helårsersättningen, inte av per capitaebeloppet där också prestationsersättningen ingår. Eftersom den årliga pris- och löneomräkningen är mycket lägre än de faktiska kostnadsökningarna, vilket är en viktig orsak till att anslagen kontinuerligt urholkas, menar Claesson Pipping att höjningen av helårsbeloppet till utbildningsområdet HSJT inte är någon "(...) kvalitetssatsning utan bara ett sätt att hejda urholkningen för utbildningarna med den lägsta ersättningen."³⁴

³⁴ Universitetsläraren (2009), s. 2

Urholkningen av utbildningsanslagen började uppmärksammas på allvar redan kring millennieskiftet. Sveriges universitetslärarförbund (SULF) publicerade 2002 och 2007 skrifter med detaljerade genomgångar av urholkningen och beräknade den till mellan 20 och 30 procent under perioden 1994/95 till 2006.³⁵

³⁵ Fritzell och Birath (2002) och Fritzell (2007)

Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) refererar i rapporten *Universitets och högskolors förutsättningar att uppfylla de högskolepolitiska målen* (2001) siffror från Högskoleverkets årsrapport det året som visar att prislapparna i reala termer hade minskat i värde med 17 procent år 2001 jämfört med 1994/95. I SUHF-rapporten *Högre utbildning och forskning under det senaste decenniet – en statistisk översikt* (2006) dras slutsatsen att urholkningen i samband med den kraftiga ökningen av antalet studenter lett till att antalet studenter per lärare ökat markant. "Studenterna har fått en minskad tillgång till lärare, det vill säga i medeltal större undervisningsgrupper".³⁶

³⁶ Sundqvist, Bo (2006), s.6. Se diagram 4 i denna rapport för en illustration av detta.

Året innan SUHFs statistiska rapport publicerades lämnade Resursutredningen sitt delbetänkande *Ett utvecklat resurstilldelningssystem för högskolans grundutbildning*, där man visade att resurserna till den högre utbildningen urholkats sedan mitten av 1990-talet. Värdeökningen under perioden 1994/94-2005 motsvarade enligt utredningen i reala termer mellan 18 och 28 procent beroende på utbildningsområde.³⁷

³⁷ SOU 2005:48, s. 84

Den otillräckliga uppräknings av prislapparna har dessutom skett från en lägre nivå än den som beräknades i utredningen Grundbulten 1992. Orsakerna till det är dels de stora statsfinansiella besparingarna som gjordes för att sanera samhällsekonomin under den senare hälften av 1990-talet och dels bedömningen som då gjordes att lokalkostnaderna kunde sänkas, vilket innebar lägre ersättningar för helårsstudenter.³⁸

³⁸ Ibid., s. 78ff

Förutom urholkningens negativa konsekvenser för den lärarledda tiden och för storleken på undervisningsgrupperna, kan nämnas ett annat resursrelaterat problem, nämligen den låga andelen disputerade lärare på en del utbildningar. Högskoleverket har påtalat detta i flera utvärderingar, framför allt beträffande relativt nya högskoleutbildningar som lärarutbildningen och vårdutbildningarna.³⁹ Andelen disputerade lärare i den högre utbildningen är i dag totalt sett 57 procent.⁴⁰

³⁹ Högskoleverket: (2007:31 R), (2006:46 R) och (2007/07)

⁴⁰ Högskoleverket (2009:12 R)

Stor utbyggnad med små resurser

Produktivitetsavdraget och statsfinansiella besparingar är viktiga orsaker till urholkningen av utbildningsanslagen. Men dessa skulle ha kunnat kompense-

ras genom att statsmakterna gjorde särskilda satsningar på framför allt de mest eftersatta utbildningsområdena. Även om ett antal sådana satsningar gjorts under åren, har en övervägande del av de utbildningsanslag som tillförts lärosätena gått till den kraftiga expansion av den högre utbildningen som genomförts sedan tidigt 1990-tal, under vilken antalet studenter i runda tal fördubblats (se tabell 2 nedan). Denna expansion har skett på statsmakternas uppdrag och har varit både nödvändig och mycket positiv, eftersom den gett många fler unga möjlighet att studera på högskolan, minskat den sociala snedrekryteringen och bidragit till att stärka Sveriges internationella konkurrenskraft.

Men det är uppenbart att de resurser som avsatts för utbyggnaden inte har varit tillräckliga för att upprätthålla kvaliteten.

Tabell 2. Antalet studerande i grundläggande högskoleutbildning.

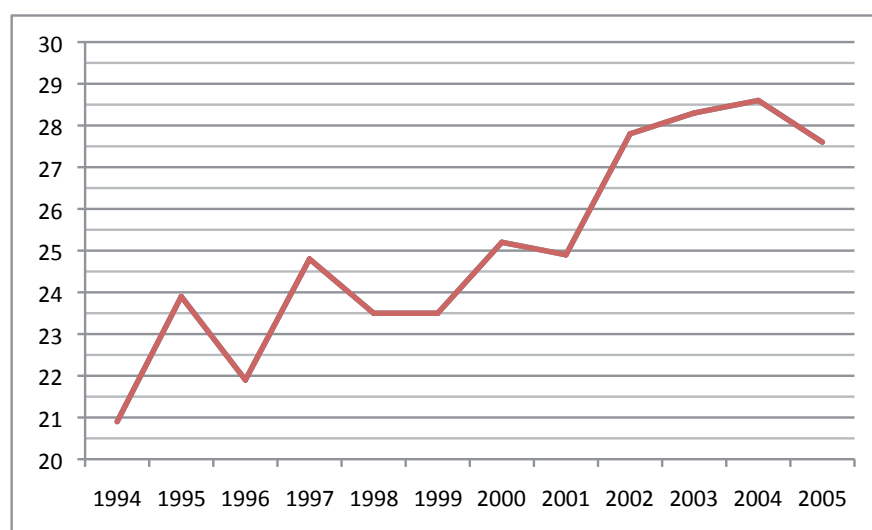
Studenterna har mer än fördubblats sedan tidigt 1990-tal.

Läsår	Antal individer	Läsår	Antal individer
1990/91	203 177	2001/02	354 490
1991/92	221 929	2002/03	385 245
1992/93	241 851	2003/04	397 526
1993/94	256 264	2004/05	394 378
1994/95	269 632	2005/06	388 966
1995/96	285 713	2006/07	380 057
1996/97	300 915	2007/08	384 516
1997/98	305 292	2008/09	400 484
1998/99	310 200	2009/10	433 579
2000/01	329 970		

Källa: SCB/Högskoleverket

Diagram 12. Förändring av kvoten studenter per lärare i grundutbildningen.

Resursurholkningen har lett till större undervisningsgrupper.

Källa: Sundqvist (2006)

Nya krav gör att en återställning inte räcker

Det nuvarande resurstilldelningssystemet för högre utbildning bygger på underlaget som togs fram i den så kallade Grundbulten 1992. I den utredningen rekommenderades en ”basnivå” på nio undervisningstimmar i veckan, varav sex skulle vara i grupper om 30 studenter och tre i grupper om 15 studenter. Denna ersättningsnivå avsågs gälla för utbildningsområdena med lägst ersättning (humaniora, juridik och religionsvetenskap, med samhällsvetenskap snäppet över).

TCOs undersökning om lärarledd tid visar tydligt att en stor andel av landets studenter och en mycket stor andel av studenterna på de mest eftersatta utbildningsområdena (humaniora, samhällsvetenskap, juridik och ekonomi) får betydligt mindre undervisning än den som rekommenderades i Grundbulten. Om man dessutom tar i beaktande att en stor del av undervisningen sker i betydligt större grupper än 15 eller 30 personer, blir skillnaderna jämfört med miniminivån som föreslogs i Grundbulten ännu större.

Idag finns det dessutom goda argument för att hävda att resurserna i reala termer inte bara borde återställas till 1990-talets nivåer, utan dessutom höjas:

Lärosätena har under åren ålagts nya uppgifter. Några exempel är ökade krav på samverkan med det omgivande samhället, krav på breddad rekrytering och uppföljning av studenter, högre ambitioner för internationalisering och insatser för att främja av innovation och entreprenörskap. Därtill kommer ökade redovisningskrav gentemot myndigheter som Riksrevisionen, Ekonomistyrningsverket, Högskoleverket, samt till regeringen.⁴¹ Precis som expansionen har dessa nya uppdrag varit både nödvändiga och positiva, men de har inte åtföljts av ökade resurser (utom i vissa fall engångsresurser vid införandet) utan måste finansieras med de befintliga grundutbildningsresurserna – alltså de resurser som också ska bekosta själva utbildningen.

Ett annat argument för att resurserna inte bara borde återställas utan också ökas, är att studentsammansättningen förändrats mot en större andel studenter med så kallad icke akademisk bakgrund, som ofta behöver mer lärarstöd än de traditionella högskolestudenterna från akademiska hem.⁴² Förutom att andelen lärare i förhållande till studentpopulationen är lägre än på 1990-talet, är alltså kraven på lärarna högre och uppgifterna fler.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att resursbristen inom den högre utbildningen, som successivt tilltagit de senaste femton åren, i stor utsträckning beror på att statsmakterna ställt både högre och nya krav på högskolesektorn utan att tillföra de resurser som är nödvändiga för att uppfylla dessa krav.

⁴¹ För en utförlig analys av lärosätenas nya uppdrag, se SOU 2007:81, s. 185ff samt Högskoleverket (2006).

⁴² Sveriges förenade studentkårer (2007), s. 3; Uppsala universitet (2005), s. 5; Sydsvenskan (2009)

VAD KAN MAN GÖRA FÖR ATT ÖKA UNDERVISNINGEN?

För att på allvar komma tillrätta med bristerna på lärarledd tid behövs en rad åtgärder inom olika områden. Det enskilt viktigaste är att stoppa urholkningen av utbildningsanslagen och återställa dem till rimliga nivåer. I nästa kapitel redovisas i korthet TCOs konkreta förslag för att öka den lärarledda undervisningstiden. Nedan följer en mer utförlig analys av de åtgärder som behövs.

1. Investera i den högre utbildningen

Vi har i denna rapport visat att det råder stor enighet om att bristen på lärarledd tid på svenska lärosäten är ytterst allvarlig och att den främsta orsaken till problemet är den urholkning av utbildningsanslagen som pågått sedan mitten av 1990-talet. Vi har också visat att problemen vare sig är nya eller okända – och att de dessutom har tilltagit. Men enigheten om detta tycks vara förlamande. I ett pressmeddelande från maj 2008 skriver Uppsala studentkår: ”Vi undrar när vi ska sluta hålla med varandra och gå från medhåll till handling?”⁴³

⁴³ Uppsala universitets studentkår (2008-05-29)

Att komma tillrätta med situationen och höja utbildningsanslagen till en kvalitativt hållbar nivå skulle naturligtvis vara dyrt. Hur mycket det skulle kosta beror på ambitionsnivån.

Resursutredningen (RUT 2) byggde sitt hittills ogenomförda förslag från 2007 på den beräkning för lärarledd tid som gjordes i utredningen Grundbulten. RUT 2 räknade ut att per capitaersättningen (alltså summan av ersättningen per helårsstudent och ersättningen per helårsprestation) skulle behöva höjas från det årets miniminivå på 33 000 kronor per år till 50 000 kronor för att räkna till lika mycket undervisningstid som basnivån i Grundbulten, det vill säga nio timmar i veckan varav tre timmar i mindre grupper. Denna kostnadsökning beräknades av RUT 2 till 2,3 miljarder kronor (2007 års penningvärde).

RUT 2:s förslag innebär en reform av hela högskolans resurstilldelningssystem och medför dels att man lämnar uppdelningen på utbildningsområden, dels att man inför tilläggsersättningar för särskilt kostsamma undervisningsformer (till exempel laborationer och undervisning i små grupper). Om man i stället räknar på vad det skulle kosta att höja den lägsta per capitaersättningen till 50 000 kr i dagens penningvärde i det nuvarande resurstilldelningssystemet (vilket då enbart skulle beröra HSJT-området) blir kostnaden enligt TCOs beräkningar omkring 1,5 miljarder kronor.⁴⁴

⁴⁴ Se TCOs kalkyl i denna rapport's appendix.

Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) uppskattade år 2001 att en uppräkningsnivå så att de i reala termer hamnade på 1994/95 års nivå skulle kosta 2,2 miljarder kronor.⁴⁵

⁴⁵ Sveriges universitets- och högskoleförbund (2001), s. 4

I en mycket detaljerad genomgång av hur resurserna till den högre utbildningen urholkats under åren 1994/95 till 2001 beräknade Sveriges universitetsläraresförbund (SULF) att en återställning av köpkraften för budgetåret 2002 till 1994/95 års nivå skulle kosta drygt 3 miljarder kronor i 2001 års penningvärde.⁴⁶ I sin senaste uppdatering, där man beräknat urholkningen till och med 2006, konstaterade SULF att utbildningsanslagen borde höjas med motsvarande 20–30 procent för att motsvara 1994/95 års värde.⁴⁷ Under antagandet att urholkningen är kvar på ungefär samma nivå innebär detta att takbeloppen, som uppgår till drygt 20 miljarder kronor, sammanlagt skulle behöva höjas med mellan fyra och sex miljarder kronor.

⁴⁶ Fritzell och Birath (2002)

⁴⁷ Fritzell (2007)

Som framgår av ovanstående redogörelse har olika aktörer räknat på lite olika sätt och undersökt olika tidsperioder. Utbildningsanslagen bör enligt de olika kalkylerna räknas upp med mellan fyra och sex miljarder kronor. Stora belopp, men så omfattande är alltså den urholkning som skett de senaste femton åren.

Till detta ska läggas att lärosätena fått fler uppdrag och en mer heterogen studentpopulation som ställer högre krav på lärarna och undervisningstidens omfattning.

Därför menar TCO att en återställning inte räcker. För att nå vårt och Sveriges förenade studentkårers krav på 15 lärarledda timmar i veckan krävs en investering i ungefär samma storleksordning som 2008 års forskningsproposition *Ett lyft för forskning och innovation*.⁴⁸

⁴⁸ Satsningen innebär att man med start 2009 ökade forskningsmedlen kraftigt så att man 2012 når en permanent årlig förstärkning på 5 miljarder kronor. Sammanlagt rör det sig om 14,7 miljarder kronor under fyraårsperioden.

2. Synliggör den lärarledda tiden

Regeringen och studenterna behöver bättre information om hur mycket lärarledd tid som förekommer i olika utbildningar. Som vi berättat i denna rapport, har bland annat riksdagens revisorer och Styretredningen uppmärksammat att lärosätena inte följer upp och redovisar den lärarledda tiden. Även Riksrevisionen har haft kritiska synpunkter på lärosätenas kunskap om den egna resursanvändningen. Lärosätena har helt enkelt bristande insyn i hur mycket lärarledd tid studenter på olika utbildningar får och vad utbildningarna egentligen ska kosta.⁴⁹

⁴⁹ Riksrevisionen (2009), s. 7

Det finns lärosäten som har börjat lyfta in undervisningstiden som en viktig strategisk fråga på ledningsnivå. Tyvärr är de flesta lärosäten fortfarande skeptiska, bland annat för att man tycker att det är för svårt att definiera och mäta lärarledd tid och eftersom befarar att en fokusering på den lärarledda undervisningen kan ta fokus från andra viktiga kvalitetsaspekter. I Storbritannien har enskilda lärosäten börjat locka nya studenter med garantier om minsta antal undervisningstimmar och största antal studenter per lärare. Ett projekt har också inletts för att utveckla ett nationellt system för redovisning av bland annat lärarledd tid. I Sverige finns inga sådana planer och det saknas fortfarande system och rutiner som gör det möjligt mäta och jämföra den lärarledda tiden ens inom ett och samma lärosäte.

Om lärosätena inte tar sitt ansvar för att synliggöra den lärarledda undervis-

ningstiden, står hoppet till statsmakterna och tillsynsmyndigheten Högskoleverket. Regeringen skulle kunna ge lärosätena i uppdrag att mäta och rentav öka den lärarledda tiden, exempelvis i regleringsbrev. Man skulle också kunna ge Högskoleverket ett särskilt uppdrag att utveckla mätmetoder och nyckeltal för lärarledd tid och inkludera dessa i det nya kvalitets-säkringssystemet. Högskoleverket skulle dessutom kunna ta egna initiativ i den riktningen, liksom till att genomföra pilotstudier om lärarledd tid på ett fåtal lärosäten och lägga in frågor om undervisningstiden i sin stora enkätundersökning Studentspegeln. Högskoleverket har självt uppmärksammat bristerna i myndighetens stora enkätundersökning Studentspegeln från 2007 i detta avseende: ”Studien ger inte svar på om studenterna erbjuds lite undervisning eller om de erbjuds undervisning men ändå inte lägger ned heltid på studierna. Beror resultatet på att studenterna inte erbjuds undervisning i tillräcklig omfattning och med tillräcklig kvalitet och djup? I så fall – finns det då ett samband med den stora utbyggnaden av grundutbildningen som skett under senare år och kanske inneburit mindre lärartid och resurser per student? Ett sådant samband återkommer i många av Högskoleverkets utvärderingar.”⁵⁰

⁵⁰ HSV 2007:20 R, s. 31

3. Omfördela anslag på lokal nivå

Som nämndes i beskrivningen av resurstilldelningssystemet, kan lärosäten och fakulteter fördela resurserna internt enligt andra principer än de som regeringen använder i sin nationella resurstilldelning till lärosätena. Riksrevisionen kritiserade förra året lärosätena för att de så sällan fördelar om resurser mellan utbildningsområden: ”Riksdag och regering har anfört att lärosätena vid behov måste kunna besluta att omfördela mellan utbildningsområden med olika ersättningsnivåer. Det innebär att lärosätetsledningarna har ett ansvar för att aktivt överväga intern omfördelning.”⁵¹

⁵¹ Riksrevisionen (2009), s. 8

Att minska undervisningstiden kan inom vissa utbildningar med väldigt mycket schemalagd tid rentav vara till gagn för studenterna på dessa utbildningar, enligt olika undersökningar där studenter på vissa utbildningsområden uppger att arbetsbelastningen är för hög. Men de flesta lärosäten är av princip emot mer betydande omfördelningar, av flera skäl.

En uppenbar anledning är att det kan skapa interna spänningar mellan ”vinnarna” och ”förlorarna” i en sådan omfördelning. En annan viktig faktor är konkurrensen om studenter, eftersom en omfördelning riskerar att göra lärosätet mindre attraktivt för studenter som är intresserade av de utbildningar från vilka man tagit resurser. Omfördelning är också politiskt problematiskt, eftersom det kan tas till intäkt av politiker för att lämpa över ansvaret för den lärarledda tiden på lärosätena. Det sistnämnda är ett viktigt och strategiskt riktigt argument, eftersom det ju är med resurstilldelningen på politisk nivå som förutsättningarna för lärosätenas verksamhet skapas. Slutligen skulle omfördelning från exempelvis naturvetenskap till humaniora på sikt göra det svårt för lärosätena att upprätthålla nivåerna på de interna prislapparna i ett läge då studenterna inom humaniora blev fler samtidigt som de blev färre inom naturvetenskap.

Med detta sagt kan man inte komma ifrån det faktum att varje lärosäte har ansvaret för hur resurserna fördelas internt. En del lärosäten har som nämnts gjort interna omfördelningar. Fler lärosäten borde kunna överväga sina förutsättningar att göra detsamma, med tanke på det prekära läge som framför allt humaniora och samhällsvetenskap befinner sig i. Det bör understrykas att detta inte är en långsiktigt hållbar lösning och att den verkliga lösningen på resursbristen naturligtvis är ökade utbildningsanslag. Men på kort sikt kan det i vissa fall vara ett sätt att snabbt förbättra utbildningskvaliteten på de mest eftersatta utbildningsområdena.

4. Satsa ackumulerat myndighetskapital på kvalitet

Många lärosäten visar ett ekonomiskt överskott år efter år, trots att de inte ska göra det. Detta kallas ackumulerat myndighetskapital och redovisas som balanserad kapitalförändring, och det senast redovisade året (2009) rörde det sig om sammanlagt drygt fem miljarder kronor.⁵²

⁵² Högskoleverket (2010), tabell 7

Orsakerna till överskotten är många, men i stora drag handlar det om å ena sidan lärosätenas svårigheter att planera och förutse studenttillströmningen och studenternas prestationsgrad, och å andra sidan svårigheter att planera och kontrollera kostnader för forskning och utbildning.

Myndighetskapitalet är ojämnt fördelat både mellan och inom lärosäten, men det är bekymmersamt att lärosäten visar överskott år efter år och att det är så stora belopp. Lärosätena ska inte visa överskott över tid, och det är särskilt illa ut när utbildningen lider av en så påtaglig resursbrist. I ljuset av detta bör myndighetskapitalet till viss del kunna användas till kvalitets-satsningar.⁵³

⁵³ Intervjuer med Marie Kahlroth och Ann Fritzell (november 2009)

Vanliga invändningar mot detta är att delar av medlen är låsta till forskning, att pengarna bara kan användas till engångssatsningar, och att pengarna behövs som buffert för oförutsedda utgifter. Men även pengar som går till forskning ger indirekt positiva effekter på utbildningen eftersom mer lärartid frigörs för undervisning, också engångssatsningar kan göras strategiskt och ge goda kvalitetseffekter på längre sikt, och en buffert kan vara bra om den är av rimlig storlek och om den bygger på kvalificerade behovsanalyser, vilket sällan är fallet.

5. Se över och koncentrera kursutbudet

För att locka till sig fler studenter har lärosäten, fakulteter och institutioner länge satsat på ett stort kursutbud. Studenternas valfrihet har prioriterats och floran av fristående kurser har bidragit till splittringen av lärarnas tid. För att koncentrera lärarresurserna kan lärosätena uppdra åt sina institutioner att se över kursutbudet med ambitionen att öka kvaliteten snarare än valfriheten och kursutbudet. Det skulle leda till färre kurser som ges vid färre tillfällen och som lärarna får ägna ordentligt med tid åt. Uppsala universitet har bett sina institutioner göra detta och uppger sig se vissa positiva resultat.

6. Utveckla pedagogik och använd ny teknik

Ny teknik öppnar nya möjligheter att undervisa och examinera. Vi vill inte i detalj spekulera i hur det kan göras, men några tänkbara exempel är att göra filmade föreläsningar tillgängliga via webben, att omdisponera lärartid genom automatiserad rättning av vissa enklare tentamensmoment och i stället använda den till undervisning och till mer krävande examinationsformer och att i högre grad datorisera administration och vissa repetitiva övningsmoment. Ett lärosäte som arbetar mycket med pedagogisk utveckling är Uppsala universitet, där man i år inlett det treåriga kvalitetsprojektet Kreativ utbildningsutveckling (även kallat krUUt-projektet), som bland annat kommer att fokusera på innovativ pedagogik och förutsättningar för studenternas lärande.

TCOs FÖRSLAG FÖR MER UNDERVISNINGSTID

Anslagen till den högre utbildningen har urholkats under många år, vilket har lett till att en stor del av dagens studenter får mycket lite lärarledd tid. På många utbildningar handlar det om så lite som fem timmar i veckan eller ännu mindre. Undervisningstiden minskar dessutom, som framgått i denna rapport.

Detta har givetvis allvarliga konsekvenser för den högre utbildningens kvalitet. TCO anser att bristen på lärarledd tid är ett av de allvarligaste hoten mot kvaliteten inom den högre utbildningen i dag och att åtgärder för att komma tillrätta med den bör vidtas omgående.

En återställning av de urholkade utbildningsanslagen skulle, som vi visat i föregående kapitel, kosta i runda tal fem miljarder kronor. Då skulle ersättningarna för samtliga utbildningsområden hamna på de nivåer som gällde när det nuvarande resurstilldelningssystemet sjösattes, då man räknade med en miniminivå på nio timmars undervisning i veckan. Ett intressant alternativ är Resursutredningens hittills ogenomförda förslag, vars kostnad skulle bli omkring fyra miljarder kronor, men det innebär att hela resurstilldelningssystemet reformeras från grunden.⁵⁴

⁵⁴ SOU 2007:81, s. 182 och 284

Oavsett åtgärd rör det sig alltså om stora belopp. Ett lysande tillfälle att satsa på kvalitet uppenbarar sig under den senare hälften av innevarande mandatperiod, då årskullarna börjar minska kraftigt, vilket ger ett stort reformutrymme. Men även om en ordentlig reform av den högre utbildningen skulle dröja några år är situationen för studenter på de mest eftersatta utbildningsområdena så prekär att vi anser att det, som ett första steg, omgående bör göras satsningar på dessa områden.

TCOs långsiktiga målsättning kan sammanfattas med siffrorna 15/5/15. Med det avses att studenter ska garanteras 15 lärarledda timmar per vecka, varav 5 i grupper med högst 15 studenter. I utredningen Grundbulten, som ligger till grund för vårt nuvarande resurstilldelningssystem, anges 15 studenter som gräns för en liten grupp och där rekommenderas att en tredjedel av undervisningen ska bedrivas i sådana grupper. Brytpunkten 15 studenter används också av Riksrevisionen som gräns för vad som kan anses vara en "liten undervisningsgrupp".⁵⁵

⁵⁵ SOU 1992:44 och Riksrevisionen (2009)

Ansvar för den lärarledda tiden vilar till största del på våra politiker, eftersom de bestämmer resurserna som sätter ramarna för lärosätenas verksamhet. De senaste årtiondena har högskolan byggts ut och fått en rad nya uppgifter, som samverkansuppdrag, breddade rekryteringsuppdrag, återrapporteringskrav och kvalitetsgranskningar. Både utbyggnaden och de nya uppgifterna har varit nödvändiga reformer med många positiva effekter. Problemet är att utbildningssektorn inte har fått tillräckliga resurser för

att klara detta med bibehållen utbildningskvalitet och rimlig arbetsbörda för lärarna.

Men även om det är statsmakterna som skapar de övergripande förutsättningarna för den högre utbildningen, får man inte glömma att lärosätena också har ett handlingsutrymme. Därför vill TCO också föra fram förslag på vad lärosätena själva kan göra för att öka den lärarledda undervisningstiden för sina studenter.

TCOs förslag till regering och riksdag

- Det behövs en omfattande reform så att i första hand studenter inom humaniora och samhällsvetenskap får mer lärarledd tid. TCOs 15/5/15-mål kan tjäna som riktlinje.
- Som ett första steg bör ersättningsnivån för de mest eftersatta områdena höjas till 53 000 kronor.
- Urholkningen måste stoppas. Uppräkningen av utbildningsanslagen måste motsvara den faktiska kostnadsutvecklingen.
- Lärosätena bör åläggas att följa upp, redovisa och synliggöra olika typer av lärarledd tid.
- Högskoleverket bör få ett särskilt uppdrag att dels utveckla metoder och nyckeltal för mätning och redovisning av olika typer av lärarledd tid och dels genomföra egna undersökningar om lärarledd tid.

TCOs förslag till lärosätena

- Slå fast mål om lärarledd tid i styrdokument på lärosätetsnivå. Undervisningstid bör vara en tydlig strategisk prioritering.
- Överväg i högre grad än idag lokal omfördelning till eftersatta utbildningsområden.
- Använd ackumulerat myndighetskapital till kvalitetssatsningar.
- Se över kursutbudet med ambitionen att öka den lärarledda tiden.
- Utveckla pedagogiken och användandet av ny teknik.

REFERENSER

Utredningar, undersökningar och rapporter

Fackförbundet ST (2006), *ST:s utbildnings- och forskningspolitik*

Filosofiska fakultetens studentkår (2007), *Lärrledd tid i utbildning vid Göteborgs universitet*

Filosofiska fakultetens studentkår (2010) *Tid för kvalitet – lärrledd tid vid Göteborgs universitet, höstterminen 2009*

Financial Sustainability Strategy Group (2008) *The sustainability of learning and teaching in English higher education*

Fritzell, Ann och Birath, Björn (2002), *Utbildning, utbyggnad, urholkning* (Sveriges universitetslärarförbund, SULF:s skriftserie 24/02)

Fritzell, Ann (2007), *Uppdatering av beräkningarna av urholkningens storlek i SULF-skriften Utbildning, utbyggnad, urholkning* (Sveriges universitetslärarförbund, SULF:s skriftserie)

Göteborgs universitet (2009), *Utdrag (§ 7) ur styrelseprotokoll från sammanträde 2009:3*

Higher Education Policy Institute (2009) *The Academic Experience of Students in English Universities 2009*

Higher Education Funding Council for England (2010) *Public information about higher education (2010/31)*

Högskoleverket (2000), *Är grundutbildningens kvalitet i farozonen?* (2000:12 AR)

Högskoleverket (2002 och 2007), *Studentspegeln*
<http://www.hsv.se/kvalitet/kvalitetssakring/kvalitetsundersokning-arblandstuderentochlarare/studentspegeln.4539a94911of3d5914ec800060327.html>

Högskoleverket (2006), *Vidgade uppgifter för högskolan* (2006:32 R)

Högskoleverket (2006), *Utbildning på vetenskaplig grund – röster från fältet* (2006:46 R)

Högskoleverket (2007), *Få högskoleadjunkter i forskarutbildning* (Statistisk analys 2007/7)

Högskoleverket (2007), *Hur har det gått? En slutrapport om Högskoleverkets kvalitetsgranskningar åren 2001–2006* (2007:31 R)

Högskoleverket (2009), *Högskoleverkets årsrapport 2009* (2009:12 R)

Högskoleverket (2009), *Högskolans ekonomi 1997–2007 – vad har hänt?* (2009:3 R)

Högskoleverket (2009), *Kvalitetsutvärdering för lärande – Högskoleverkets förslag till nya kvalitetsutvärderingar för högskoleutbildningar* (2009:35 R)

Högskoleverket (2010) *Högskoleverkets årsrapport 2010* (2010:10 R)

Högskoleverket (2007) *Studentspeglin 2007* (2007:20 R)

Jusek (2009), *Mer undervisning för ökad kvalitet*

Lunds universitets studentkårer (2007), *Lärrledd undervisning – för mycket, för lite?*

Lunds universitet (2006) *Strategisk plan för Lunds universitet 2007–2011* (Dnr I A9 4470/2006)

Lunds universitet (2008) *Studenters erfarenheter av grund utbildningen inom Lunds universitet* (Rapport 2008:252)

Monks, James och Schmidt, Robert (2010) *The Impact of Class Size and Number of Students on Outcomes in Higher Education* (University of Richmond)

Prop. 2007/08:1, *Budgetpropositionen för 2008*

Prop. 2010/11:1, *Budgetpropositionen för 2010*

Prop. 2009/10:139, *Fokus på kunskap*

Riksdagens revisorer (2000), *Resursanvändningen inom högskolans grundutbildning* (Rapport 2000/01:4)

Riksrevisionen (2008) *Hög kvalitet i högre utbildning?* (RiR 2008:19)

Riksrevisionen (2009) *Resursstyrning i högskolans grundutbildning* (RiR 2009:25)

Riksrevisionen (2010) *Klassificering av kurser vid universitet och högskolor* (RiR 2010:4)

SOU 1992:44, *Resurser för högskolans grundutbildning*

SOU 2000:82, *Högskolans styrning*

SOU 2005:48, *Ett utvecklat resurstilldelningssystem för högskolans grundutbildning*

SOU 2007:81, *Resurser för kvalitet*

Sundqvist, Bo (2006), *Högre utbildning och forskning under det senaste decenniet – en statistisk översikt*, Sveriges universitets- och högskoleförbund

Sveriges förenade studentkårer (2007), *SFS Kvalitetsmanifest*

Sveriges universitets- och högskoleförbund (2001), *Universitets och högskolors förutsättningar att uppfylla de högskolepolitiska målen* (dnr 46/01)

Sveriges universitets- och högskoleförbund (2005), *Remissvar om SOU 2005:48 Ett utvecklat resurstilddelningssystem för högskolans grundutbildning* (Dnr 81/05)

Sveriges universitetslärarförbund (2007), *Remissvar om SOU 2007:81 Resurser för kvalitet* (dnr U2007/7008/UH)

TCO/Cosmos Communications (2009), *Studentbarometern 2009*

TCO (2008) *Utbildning för ett bra liv – TCOs idé för den högre utbildningen*

TCO (2009) *Ont om lärarledd tid för studenter* (TCO Granskar #14/09)

Umeå universitet (2010) *Protokollsutdrag universitetsstyrelsen* (Dnr UmU 500-951-10)

Uppsala universitet (2005), *Budgetunderlag 2007–2009* (dnr 2005/2192)

Uppsala universitet (2007), *Grundutbildningens resurser* (dnr UFV 2007/536)

Uppsala universitet (2008), *Remissvar om SOU 2007:81 Resurser för kvalitet* (dnr UFV 2008/14)

Uppsala universitets studentkår (2006), *Lärarledd undervisning vid Uppsala universitet*

Uppsala universitets studentkår (2008-05-29): *Nu får det vara nog!* (Pressmeddelande inför budgetpropositionen 2009)

Uppsala universitets studentkår (2009), *Lärarledd undervisning vid Uppsala universitet* (dnr 114:08/09)

Tidningsartiklar och webb

The Guardian (2004-08-01), <http://www.guardian.co.uk/uk/2004/aug/01/universityfunding.highereducation>

The Independent (2008-06-25), <http://www.independent.co.uk/news/education/education-news/universities-too-reliant-on-foreign-student-fees-853522.html>

Kristdemokraterna (2007) *Inför garanti om lärarledd tid i högskolan!* <http://www.kristdemokraterna.se/PressOchMedia/Pressmeddelanden/Skola/lararleddtid.aspx>

Sydsvenskan (2007-08-07), *Humanister kan få fler lärarledda lektioner*
<http://sydsvenskan.se/utbildning/article257159.ece>

Sydsvenskan (2009-10-06), *Bra utbildning måste få kosta mer*
<http://sydsvenskan.se/opinion/aktuellafragor/article555649/Bra-utbildning-maste-fa-kosta-mer.html#>

Times Higher Education (2006-11-02) *Huge disparity in hours raises question of value*
<http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?storycode=206498>

Uppsala Nya Tidning (2009-05-05), *Vi behöver mer pengar*

SCB/Högskoleverket, *Antal studenter på grund- och avancerad nivå 1977/78–2008/09*
http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____76753.aspx

Intervjuer

Bremer, Kåre – rektor, Stockholms universitet (telefon, november 2009)

Fredman, Pam – rektor, Göteborgs universitet (personligt samtal, september 2009)

Fritzell, Ann – chefsutredare, Sveriges universitetslärarförbund (telefon, november 2009)

Kahlroth, Marie – utredare, Högskoleverkets analysavdelning (telefon, november 2009)

Nelsson, Olof – avdelningsdirektör, utvärderingsenheten vid Lunds universitet (telefon, oktober 2009)

Sahlin, Kerstin – prorektor, Uppsala universitet (telefon, november 2009)

APPENDIX 1

Metod

TCO ställde frågan om undervisningstid i Studentbarometern 2010, en årligen återkommande undersökning som genomförs via webben av företaget Cosmos Communications. Studentbarometern är en urvalsundersökning gjord utan bortfallsanalys. Siffrorna ska alltså ses som en ungefärlig skattning av den undervisningstid som studenterna uppger att de får.

Undersökningen genomfördes på följande sätt. Ett e-postutskick med en inbjudan att medverka i undersökningen gjordes den 15 mars 2010 till ett slumpmässigt urval om 58 591 studenter. Ett andra utskick gjordes, efter ett slumpmässigt urval av ytterligare 26 055 studenter, den 18 mars. Totalt bestod urvalet av 84 646 studenter. Fältperioden avslutades den 21 mars.

Bägge urvalen gjordes ur Studentkortets databas. Studentkortet är ett rabatt- och förmånskort som studenter är berättigade till, vars databas omfattar ca 160 000 aktiva e-postadresser till studenter över hela Sverige.

14 459 studenter klickade sig vidare till undersökningen och 6 069 registrerades som kompletta svar (det vill säga att hela undersökningen genomfördes). Totalt sju procent av urvalet har med andra ord besvarat undersökningen, vilket representerar två procent av totalpopulationen.

För att ytterligare stärka undersökningens representativitet viktades totalresultatet med avseende på kön och studiesäte, baserat på siffror från Högskoleverket. Vidare har vi lagt på filtret "heltidsstudier" för att sälla bort svar från studenter som läser mindre eller mer än 30 högskolepoäng per termin, vilket innebär att resultaten som redovisas i denna rapport bygger på svar från mellan 4 373 och 4 397 studenter (beroende på hur många som besvarat den aktuella frågan). När vi i redovisningen av vår undersökning skriver "studenter" avser vi alltså heltidsstudenter. De olika kategorierna för utbildningsområden har i viss utsträckning anpassats till Högskoleverkets klassificering och fastställts av Cosmos Communications inom ramen för Studentbarometern. Studenterna har själva angivit vilken kategori de anser sig höra till.

Avslutningsvis vill vi förtydliga att "timmar" och "undervisningstimmar" i denna rapport avser akademiska timmar, det vill säga 45 minuter.

APPENDIX 2

TCOs förslag på ny minimiersättning i den högre utbildningen

Kalkylen avser en höjning av den lägsta per capitaersättningen till 52 980 kronor i det nuvarande resurstilldelningssystemet, i 2010 års pris- och löneläge. Alla uppgifter är hämtade från Högskoleverket och Utbildningsdepartementet och gäller för utbildningsområdet Humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi.

Ersättning per helårsstudent, kr	21 565
Ersättning per helårsprestation, kr	18 929
Per capitaersättning, kr	40 494
Förslag till ny minimiersättning, kr	50 000
Pris- och löneomräkning 2008–2009	5,96%
Ny minimiersättning inklusive PLO, kr	52 980
Antal helårsstudenter (2008)	116 480
Kostnad för TCOs förslag, mdr kr	1,45

OBS! I kalkylen tas inte hänsyn till prestationsgraden för studenter inom HSJT, som år 2008 enligt Högskoleverket låg på 76 procent. Kostnaden för TCOs förslag är dock densamma oavsett om man räknar med prestationsgraden eller ej, under förutsättning att höjningen läggs på ersättningen per helårsstudent och prestationsersättningen hålls oförändrad.

APPENDIX 3

Lärlarledd tid i Sverige 2010

Detta är ett appendix till rapporten *Fortfarande ont om lärlarledd tid* (TCO-Granskar #10/10). Det som redovisas är resultatet från TCOs undersökning uppdelat på studieort (alltså ej på lärosäte).

6 069 studenter i hela Sverige deltog i TCOs undersökning. Av dessa filterades studenter som inte studerar på helfart bort och kvar erhöles svar från 4 397 heltidsstudenter, som diagrammen nedan baseras på. Orter med mycket få svarande har inte tagits med i denna sammanställning.

TCO ställde följande fråga:

På den kurs du läser just nu, hur många timmars schemalagd undervisning har du per vecka?

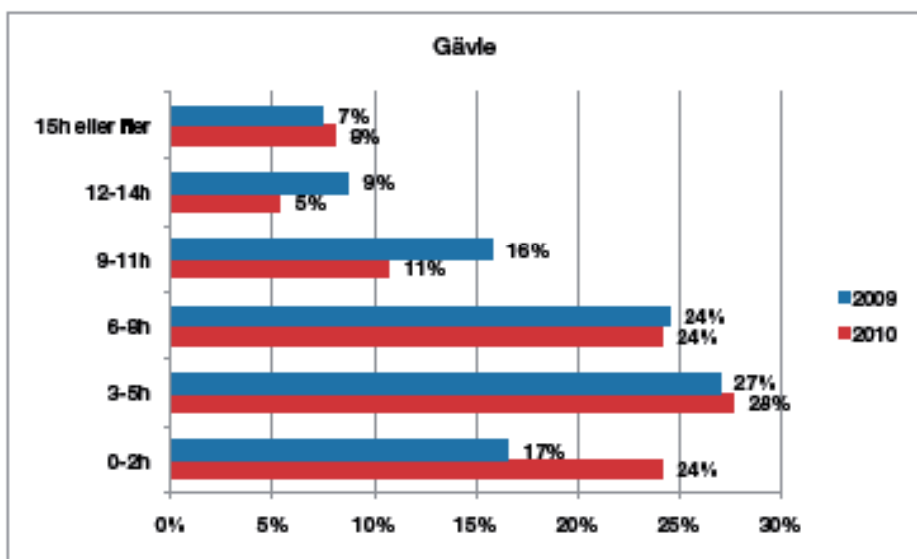
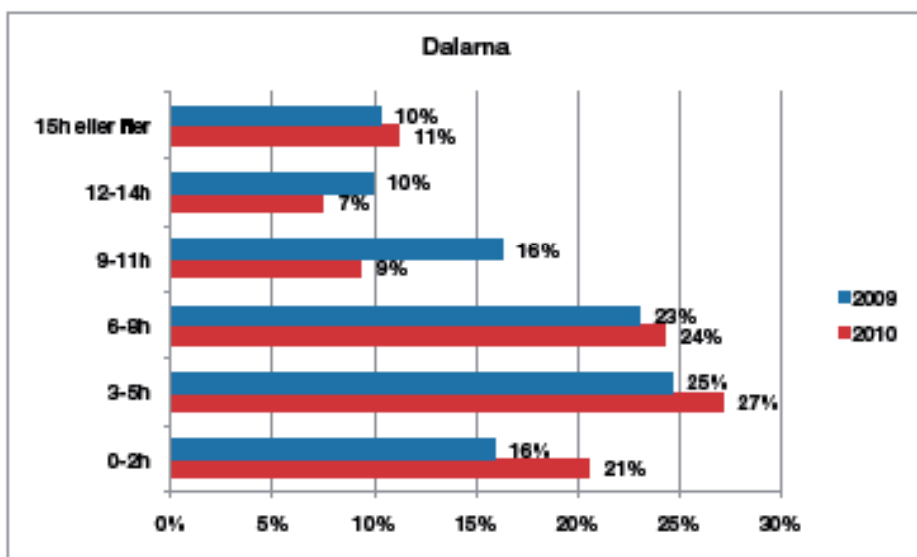
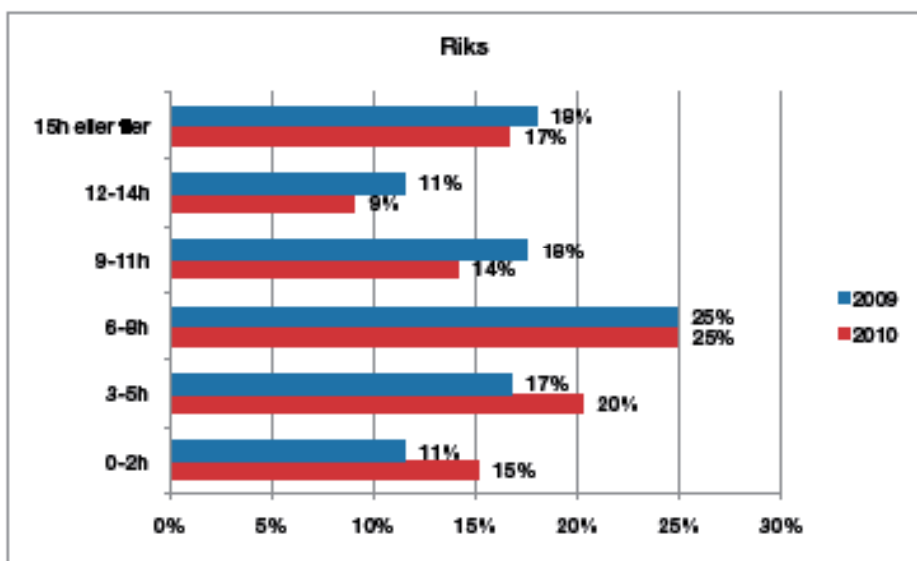
Tänk på att räkna i genomsnitt per vecka på hela kursen, från kursens första till sista dag. Med en timme räknas ett undervisningstillfälle på 45–60 minuter.

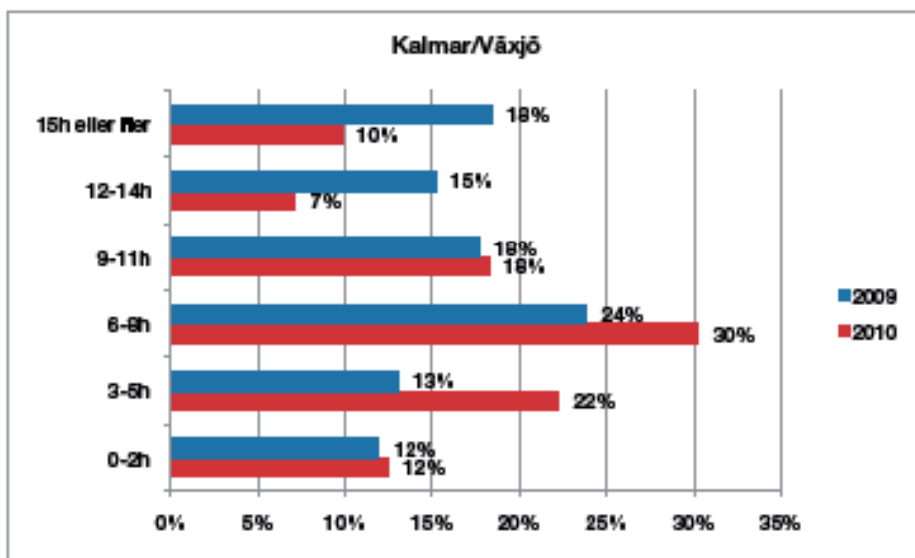
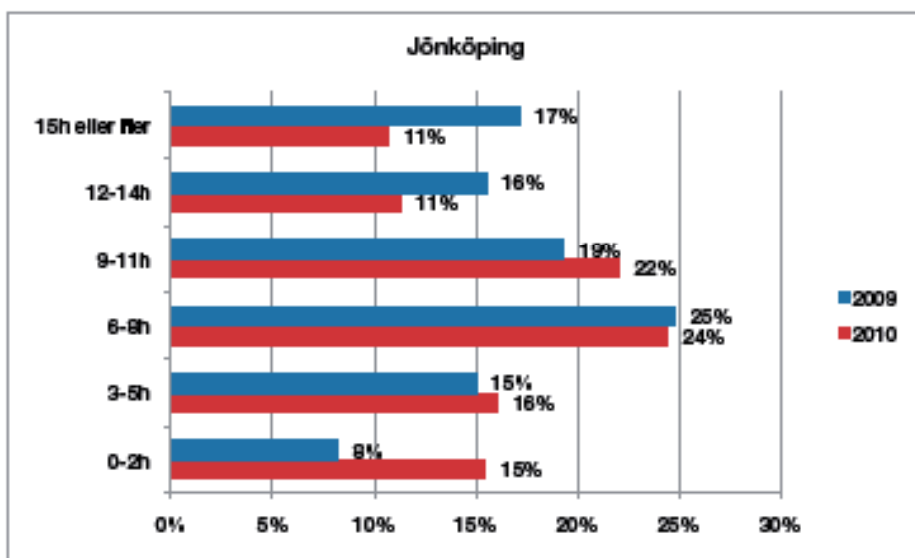
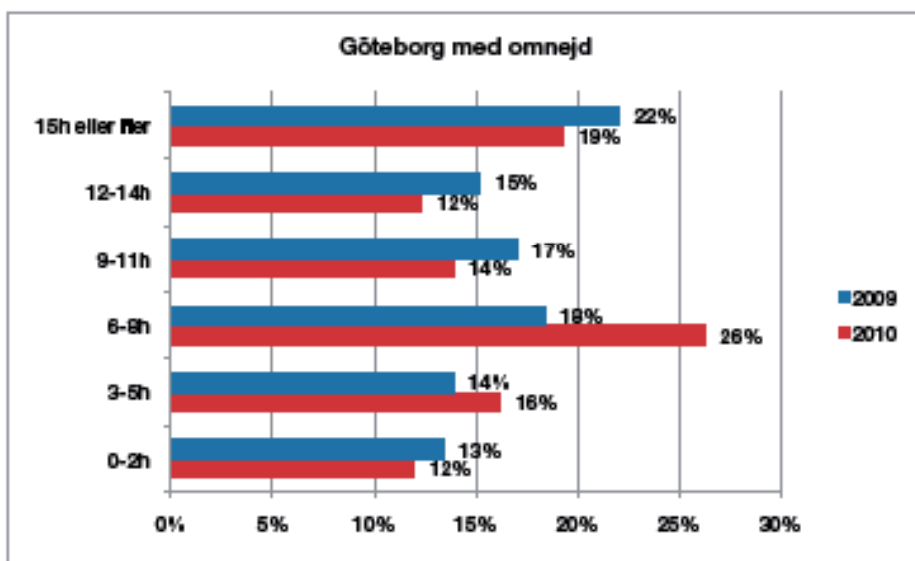
Följande bör beaktas gällande ortssiffrorna. Orter med en stor andel studenter inom teknik, medicin och naturvetenskap har generellt fler undervisningstimmar och större andel studenter som får mycket lärlarledd tid, än orter där många studenter läser utbildningar inom områden med lägre ersättningsnivå och därmed mindre lärlarledd tid (humaniora, samhällsvetenskap, ekonomi och juridik). Den klart viktigaste faktorn för hur mycket undervisningstid studenterna på en viss ort får, är vilka utbildningar som ges på orten. Diagrammen med ortssiffror avspeglar alltså främst utbildningssammansättningen på respektive ort.

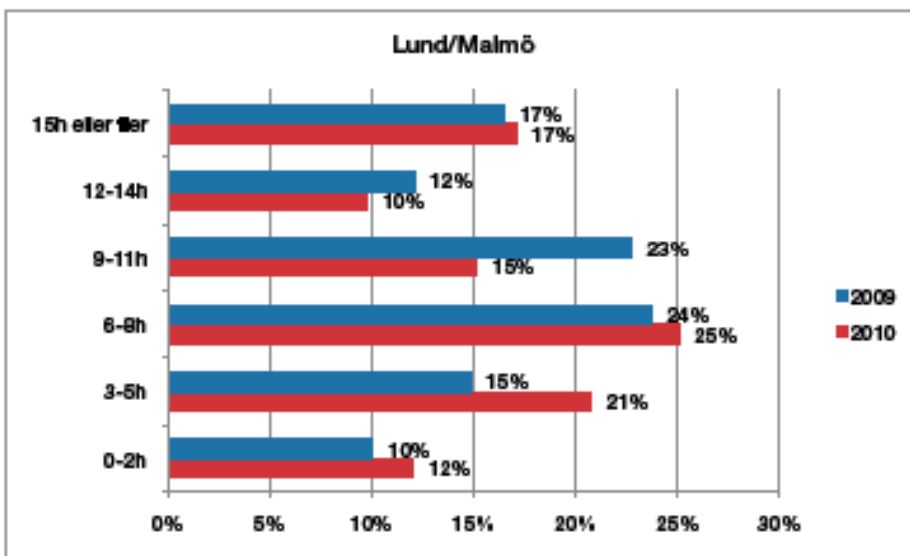
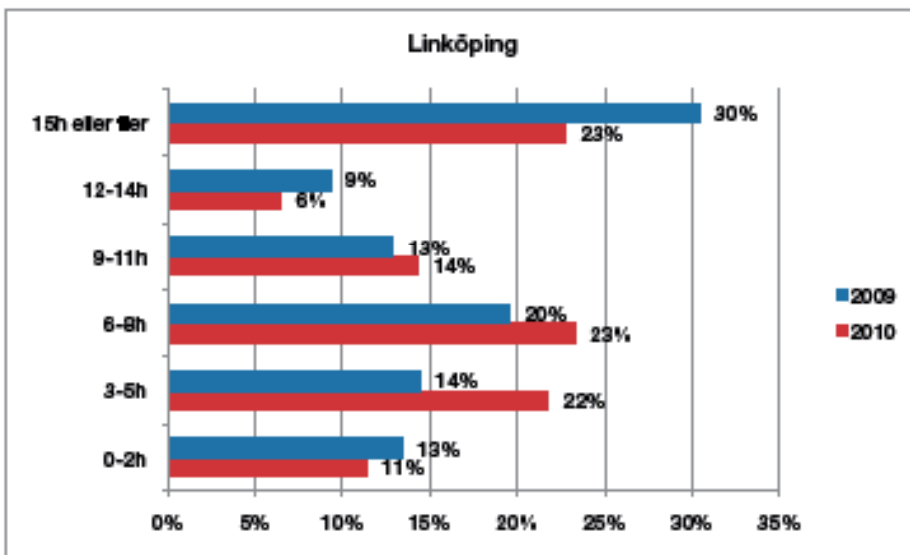
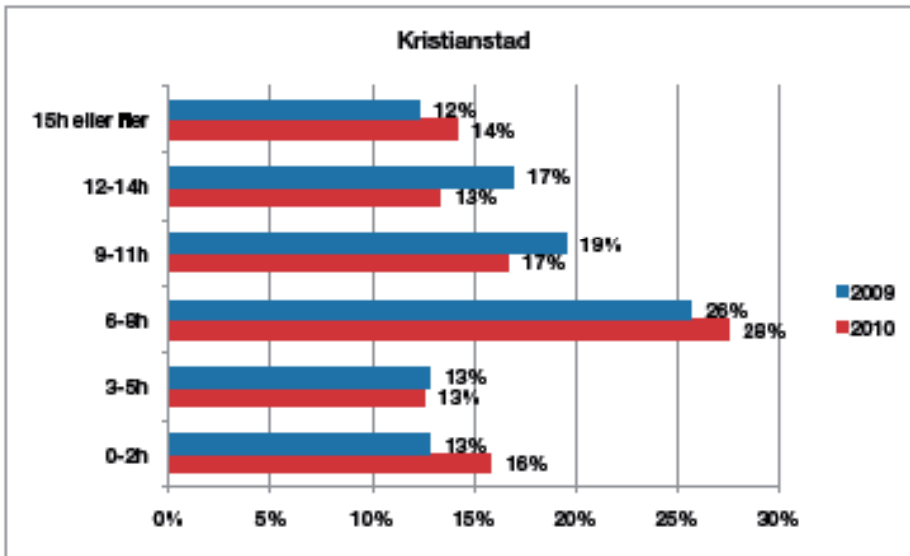
Resultaten baseras på TCOs del i Cosmos Communications årliga enkätundersökning Studentbarometern (2010), som är en urvalsundersökning gjord på webben. Bortfallet i Studentbarometern analyseras inte, och siffrorna ska alltså ses mer som en ungefärlig skattning av den undervisningstid som studenterna inom samtliga utbildningsområden på respektive ort får, och inte som en mätning av den faktiska undervisningstiden för enskilda studenter.

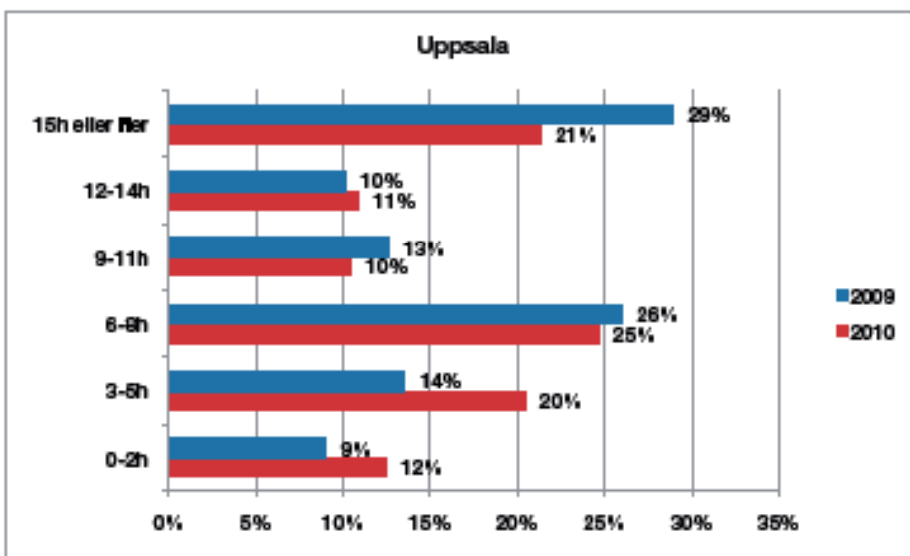
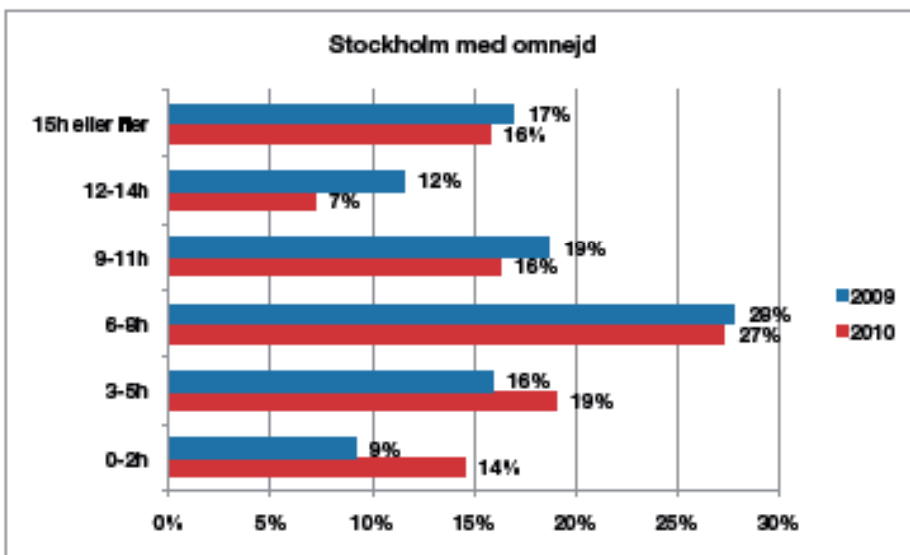
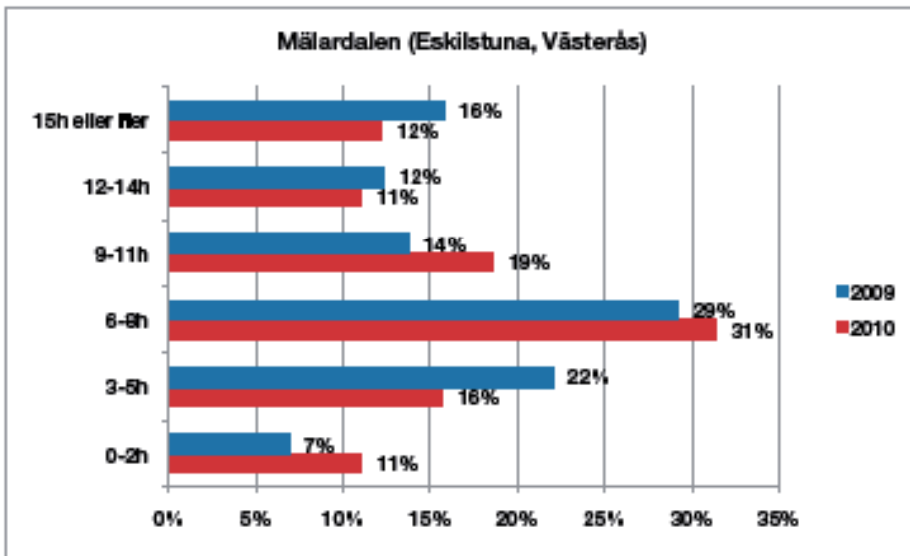
För en redogörelse av hur undersökningen genomförts, och av hur den lärlarledda tiden är fördelad nationellt och mellan olika utbildningsområden hänvisar vi till huvudrapporten *Fortfarande ont om lärlarledd tid för studenter* (TCO Granskar #10/10).

Lärrarledda undervisningstimmar på olika studieorter.

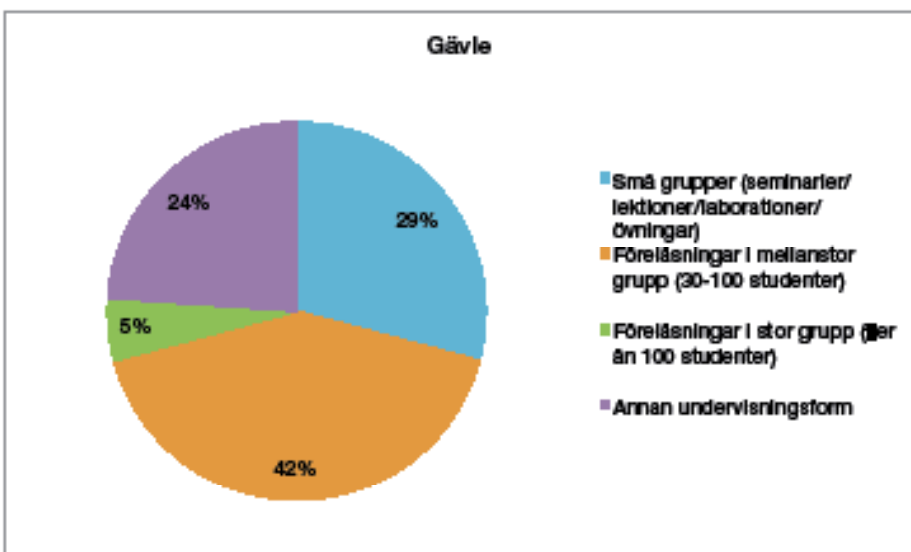
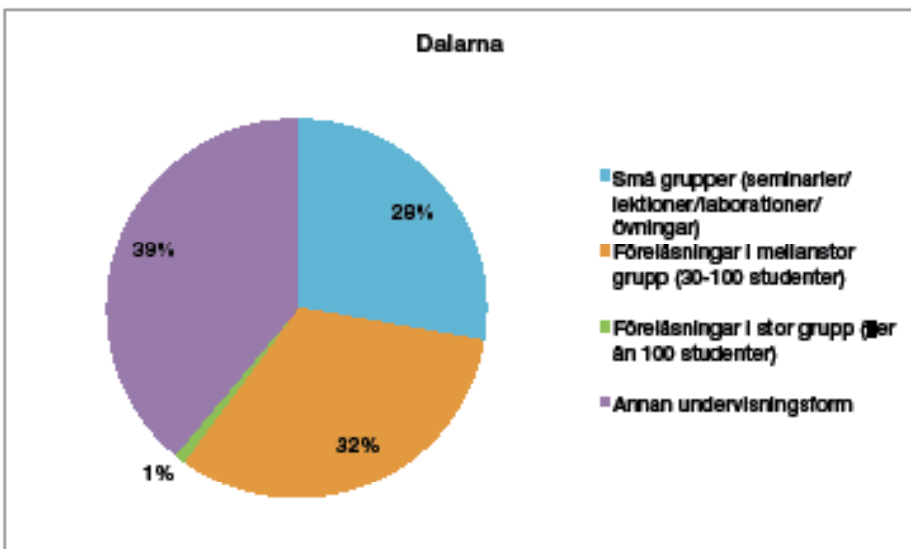
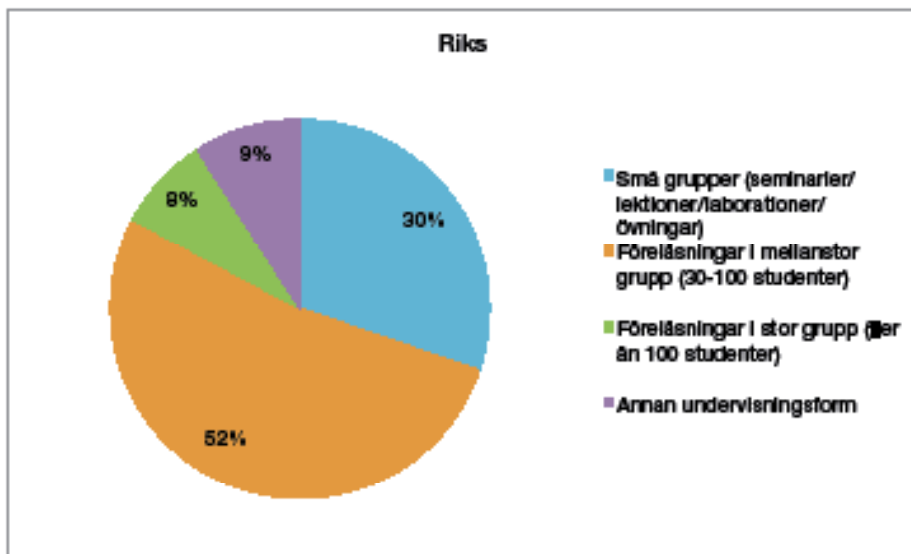

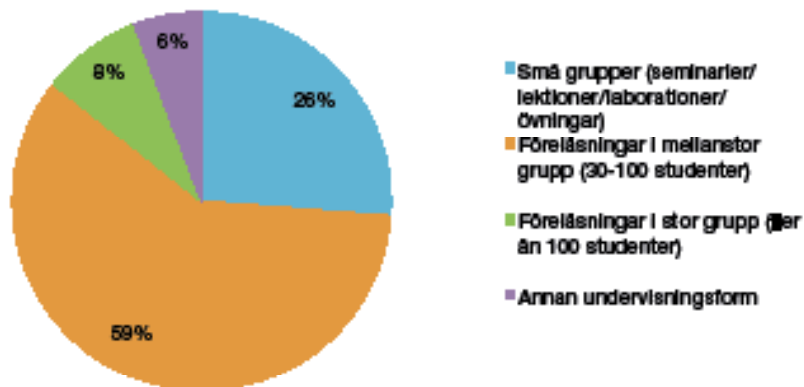

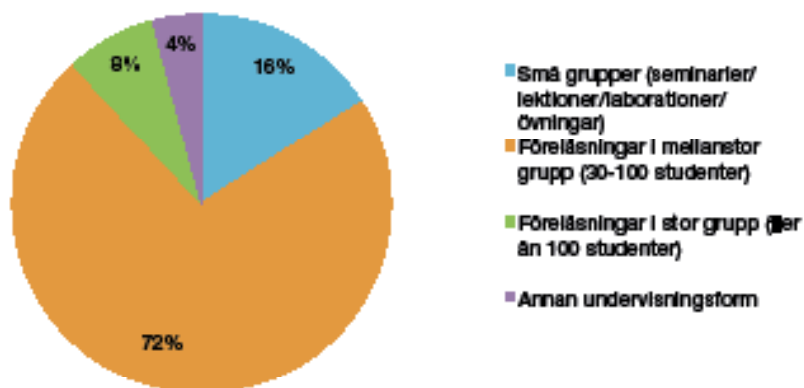
Undervisningsformer på olika studieorter 2010.

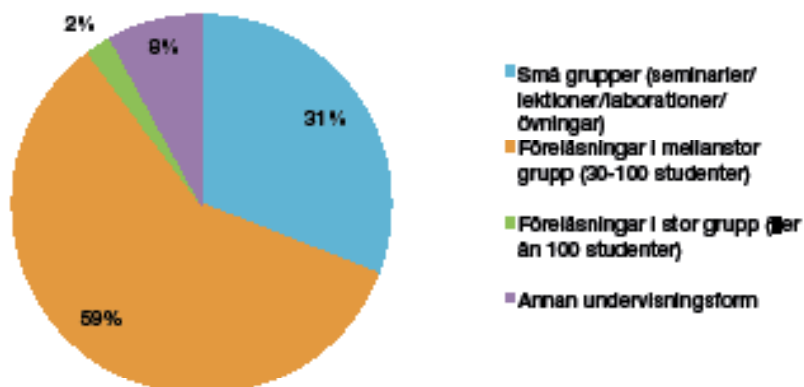
Göteborg (med omnejd)

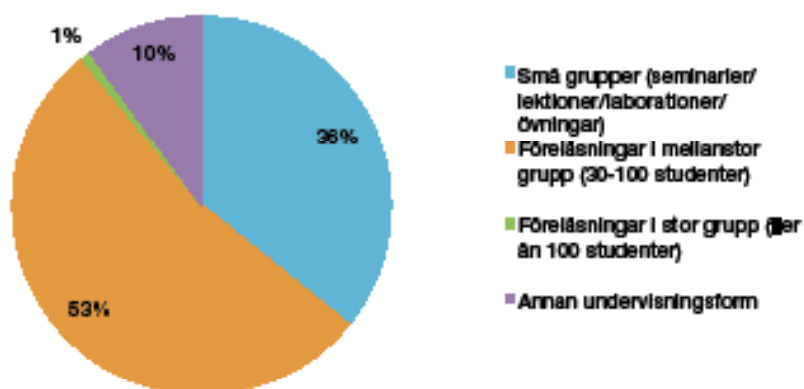
Jönköping

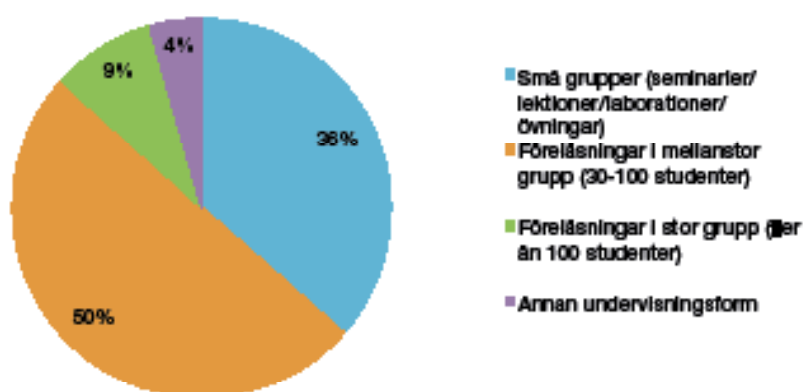
Kalmar/Växjö

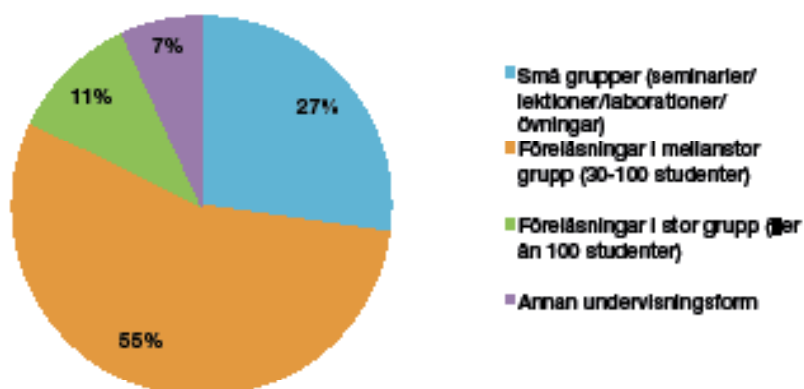
Kristianstad

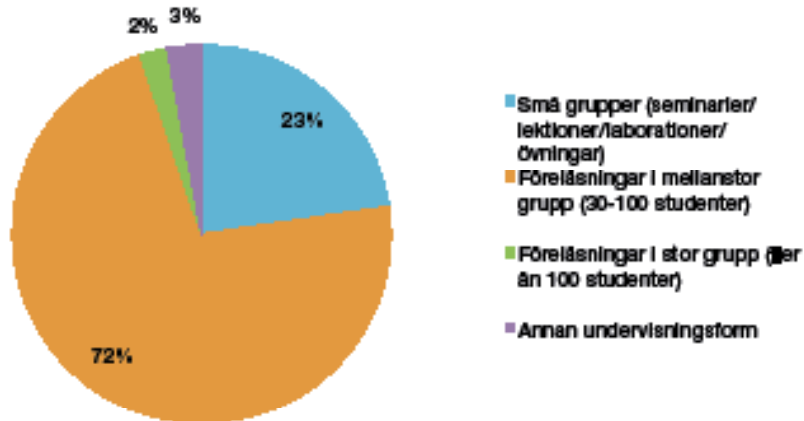
Linköping

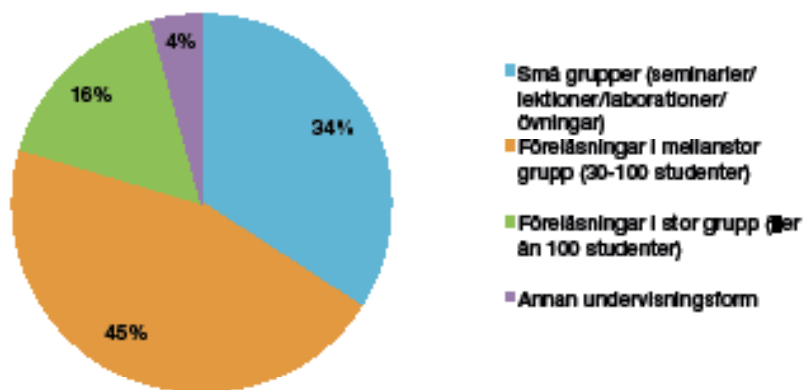
Lund/Malmö

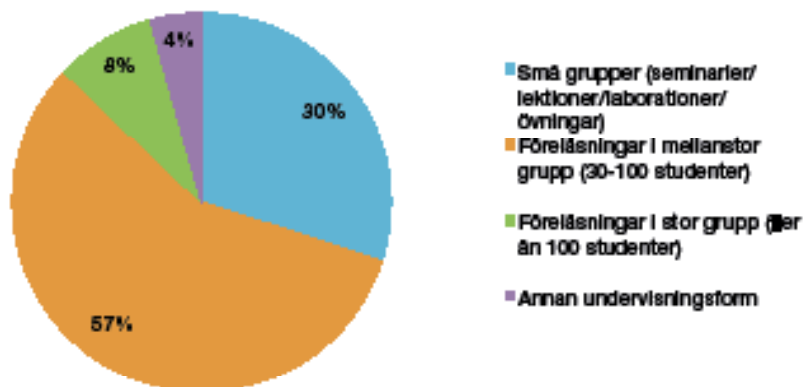
Mälardalen (Eskilstuna, Västerås)

Stockholm (med omnejd)

Uppsala

TCO

TCO är en facklig centralorganisation som har 16 medlemsförbund med tillsammans 1,2 miljoner medlemmar. 60 000 av dem är studerandemedlemmar i något av fackförbunden inom TCO.

Bland TCO-förbundens medlemmar finns många olika yrkesgrupper, allt från civilekonomer, jurister, civilingenjörer och statsvetare till socionomer, lärare, sjuksköterskor, poliser och skådespelare. TCO är den fackliga centralorganisation vars förbund organiserar flest akademiker.

TCO-förbunden finns inom alla områden på arbetsmarknaden, inom såväl privat och offentlig sektor som inom tjänste- och tillverkningsindustrin.

Vill du veta mer? Gå in på www.tco.se

FTF – facket för försäkring och finans

försvarsförbundet

Polisförbundet

Lärarförbundet

